

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський Національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка

Географічний факультет
Кафедра географії України і туризму

Кваліфікаційна робота
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ МІСТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Спеціальність 242
Освітня програма “Туризм і рекреація”

Здобувача вищої освіти освітньо-
кваліфікаційного рівня “магістр”
ВОРОЖБИТ Юлії Федорівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
канд. геогр. наук, доцент
ЦАРИК Петро Любомирович

РЕЦЕНЗЕНТ:
канд. економ. наук, доцент
кафедри міжнародного туризму
і готельного бізнесу Навчально-
наукового інституту
міжнародних відносин ім. Б.Д.
Гаврилишина
Західноукраїнського
національного університету
ОЛИВКО Оксана Андріївна

Тернопіль— 2025 рік

АНОТАЦІЯ

Ворожбит Ю. Ф. «Історико-культурні ресурси міст Івано-Франківської області». Магістерська робота.

Магістерська робота за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація». Тернопіль, 2025. 110с.

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області та визначенню їх ролі у становленні туристично-рекреаційного потенціалу регіону. У дослідженні розкрито теоретико-методологічні засади вивчення історико-культурної спадщини, подано огляд основних наукових підходів до класифікації та оцінювання культурних ресурсів відповідно до вітчизняної та міжнародної практики.

Результати роботи можуть бути використані у стратегічному плануванні розвитку туризму, програмуванні заходів охорони культурної спадщини, формуванні туристичних продуктів та підготовці фахівців у сфері туризму і культурної спадщини.

Ключові слова: культурна спадщина, туризм, історико-культурні ресурси, історико-культурний потенціал.

ANNOTATION

Vorozhbyt Yu. F. "Historical and Cultural Resources of Cities in Ivano-Frankivsk Region". Master's Thesis.

Master's Thesis in Speciality 242 "Tourism and Recreation". Ternopil, 2025. 110p.

The master's thesis is devoted to a comprehensive study of the historical and cultural resources of the cities of Ivano-Frankivsk region and to determining their role in the formation of the tourist and recreational potential of the region. The study reveals the theoretical and methodological principles of studying historical and cultural heritage, provides an overview of the main scientific approaches to the classification and assessment of cultural resources in accordance with domestic and international practice.

The results of the work can be used in strategic planning of tourism development, programming of cultural heritage protection measures, formation of tourist products and training of specialists in the field of tourism and cultural heritage.

Keywords: cultural heritage, tourism, historical and cultural resources, historical and cultural potential.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ.....	7
1.1. Поняття та класифікація історико-культурних ресурсів. Розгляд різних підходів до визначення та типології цих ресурсів у вітчизняній та зарубіжній науці.....	7
1.2. Історичний розвиток міст як джерело формування культурної спадщини. Аналіз історичних етапів, що вплинули на формування архітектурного та культурного вигляду міст Івано-Франківщини.....	12
1.3. Методологічні підходи до оцінки та використання історико-культурних ресурсів. Огляд існуючих методик для визначення цінності об'єктів та їх туристичної привабливості.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ МІСТ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	29
2.1. Загальна характеристика історико-культурної спадщини регіону. Огляд основних груп пам'яток (архітектурні, археологічні, сакральні, пам'ятки історії) та їх географічне розташування.....	29
2.2. Детальний аналіз історико-культурних ресурсів ключових міст (наприклад, Івано-Франківськ, Коломия, Галич). Опис найвизначніших об'єктів, їх стану, значення та туристичного потенціалу.....	41
2.3. Проблеми збереження та використання історико-культурних ресурсів. Виявлення основних загроз (руйнування, нераціональне використання, недостатнє фінансування) та аналіз існуючих програм захисту.....	55
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСТ.....	67
3.1. Туристично-рекреаційний потенціал історико-культурної спадщини. Розробка можливих тематичних маршрутів, подій та фестивалів, що базуються на існуючих ресурсах.....	67

3.2. Розробка стратегії збереження та популяризації історико-культурних ресурсів. Пропозиції щодо залучення інвестицій, співпраці з громадськими організаціями та міжнародними фондами.....	81
3.3. Роль місцевих громад та органів влади у збереженні та використанні культурної спадщини. Аналіз успішних прикладів державно-приватного партнерства та громадських ініціатив.....	93
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ.....	111

ВСТУП

Актуальність теми

У сучасних умовах посилення глобалізаційних процесів, урбанізації та зростання ролі культурної ідентичності особливого значення набуває збереження та ефективне використання історико-культурних ресурсів як важливого чинника сталого розвитку територій. Івано-Франківська область — один із регіонів України, що має надзвичайно багату історико-культурну спадщину, яка відображає багатовікові традиції, етнокультурне розмаїття та духовні цінності українського народу. Міста області — Івано-Франківськ, Галич, Коломия, Калуш, Долина, Надвірна та інші — є носіями унікальних історичних пам'яток, архітектурних ансамблів, музейних комплексів і культурних ландшафтів, що становлять значний потенціал для розвитку туризму та підвищення соціально-економічної привабливості регіону.

Дослідження історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківщини є актуальним не лише з точки зору охорони та збереження культурної спадщини, але й у контексті формування сучасних підходів до регіонального розвитку, розробки стратегій туристичної діяльності, а також утвердження національної ідентичності через популяризацію культурних надбань.

Мета і завдання дослідження

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз та оцінка історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області з метою виявлення їхнього потенціалу для сталого розвитку та розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- Розкрити теоретичні основи поняття «історико-культурні ресурси» та їх роль у системі регіонального розвитку.
- Ідентифікувати основні типи історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області.

- Провести класифікацію ресурсів за їхньою функціональною значущістю, ступенем збереження та туристичною привабливістю.
- Проаналізувати сучасний стан використання історико-культурної спадщини в містах області.
- Оцінити потенціал історико-культурних ресурсів для розвитку туризму.
- Запропонувати рекомендації щодо ефективного використання, збереження та популяризації історико-культурних ресурсів у контексті сталого розвитку регіону.

Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є історико-культурні ресурси міст Івано-Франківської області.

Предметом дослідження є особливості формування, сучасний стан та перспективи використання історико-культурних ресурсів міст регіону.

Теоретична і методологічна основа дослідження

Теоретичну основу роботи становлять наукові праці з питань культурної географії, історії, краєзнавства, урбаністики та туризмознавства.

Методологічна база дослідження спирається на історичний метод (для аналізу становлення та еволюції історико-культурних ресурсів), аналітичний і статистичний методи (для оцінки стану ресурсів та їхнього потенціалу), порівняльний метод (для зіставлення ресурсної бази різних міст області) та картографічний метод (для просторової візуалізації даних).

Інформаційними джерелами є архівні документи, матеріали державних та місцевих установ охорони культурної спадщини, наукові публікації, статистичні дані, звіти туристичних організацій та результати власних польових досліджень.

Наукова новизна

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до аналізу історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області з позицій їхньої ролі в забезпеченні сталого розвитку територій. У роботі вперше здійснено систематизацію та оцінку історико-культурних об'єктів регіону за критеріями

збереження, туристичної привабливості та інтеграційного потенціалу. Запропоновано авторську схему оцінки історико-культурних ресурсів, адаптовану до умов Прикарпаття.

Практичне значення роботи

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання їх органами місцевого самоврядування, туристичними організаціями, закладами освіти та культури при розробці програм збереження культурної спадщини, формуванні нових туристичних маршрутів та концепцій розвитку культурного туризму в містах Івано-Франківщини. Розроблені рекомендації можуть слугувати основою для створення стратегічних документів регіонального розвитку, спрямованих на поєднання культурної спадщини з економічним потенціалом територій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Поняття та класифікація історико-культурних ресурсів. Розгляд різних підходів до визначення та типології цих ресурсів у вітчизняній та зарубіжній науці.

Питання визначення історико-культурних ресурсів (ІКР) є одним із ключових у сучасній теорії та практиці туризму. У вітчизняній і зарубіжній науці воно трактується по-різному залежно від дослідницьких підходів, цілей і завдань.

Відповідно до визначення ЮНЕСКО, культурна спадщина охоплює як матеріальні, так і нематеріальні прояви людської діяльності: пам'ятки архітектури, археологічні об'єкти, мистецькі твори, усні традиції, звичаї, мови, ремесла тощо. У цьому контексті історико-культурні ресурси можна розглядати як сукупність об'єктів, явищ і процесів, які мають культурну, історичну, естетичну, наукову або соціальну цінність і можуть бути використані в туристичній діяльності.

В українській науковій практиці поняття «історико-культурні ресурси» тісно пов'язане з категорією «туристично-рекреаційні ресурси». Вони визначаються як історичні особливості, об'єкти та явища матеріальної й духовної культури, створені в процесі розвитку суспільства, які можуть бути використані для задоволення духовних, естетичних і пізнавальних потреб людини. Історико-культурні ресурси виступають не лише елементом культурної спадщини, а й економічним ресурсом розвитку територій, зокрема таких, як Івано-Франківщина.

Різні підходи до визначення і класифікації історико-культурних ресурсів (ІКР) формують не лише понятійний апарат науки, але й практичні інструменти для ідентифікації, охорони, промоції та використання спадщини в туризмі. Аналіз підходів дозволяє зрозуміти, які критерії (автентичність, цінність, ресурсність, привабливість) виявляються ключовими в різних контекстах: охорона спадщини, територіальний розвиток, туристичний менеджмент.

У науковій літературі можна виокремити кілька великих груп підходів до ІКР:

1. Права/охоронна (юридична) парадигма — фокус на охороні, статусі пам'яток, внесенні до офіційних реєстрів; ключові критерії — історична/художня цінність, автентичність, цілісність (підхід міжнародних конвенцій і національного законодавства). Згідно з міжнародними документами (Конвенція ЮНЕСКО 1972 року, класифікації ICOMOS), історико-культурні ресурси поділяються на три основні групи [3]:

- монументи - окремі будівлі або споруди, що мають значну історичну, архітектурну чи мистецьку цінність. Це можуть бути пам'ятники, храми, палаци тощо;
- групи будівель - комплекси будівель, які формують цілісне ансамблю, що має історичну чи культурну цінність. Це можуть бути історичні центри міст, архітектурні комплекси, промислові зони;
- археологічні об'єкти - місця, де збереглися залишки минулих цивілізацій, такі як руїни міст, поховання, поселення, а також окремі артефакти, знайдені на цих об'єктах.

ЮНЕСКО та ICOMOS акцентують увагу на поняттях автентичності, цілісності та універсальної цінності культурних об'єктів. Для цілей туризму важливими стають не лише історична або мистецька вартість, а й привабливість для відвідувачів, наявність інфраструктури, доступність.

2. Ресурсно-економічний (туристичний) підхід — розглядає ІКР як ресурси, які мають використовуватися в туризмі й місцевому розвитку; акцент на привабливості, доступності, інфраструктурі, ринку послуг. Такий підхід дуже поширений у дослідженнях туризмознавців і географів, зокрема К. Поливач. [2, с. 35].

3. Культурно-антропологічний / нематеріальний підхід — робить наголос на живих традиціях, практиках, знаннях, що передаються й підтримують культурну ідентичність; важливий для сталого збереження й місцевих громад. (ЮНЕСКО — нематеріальна спадщина) [3] .

4. Тематично-типологічні підходи (наукові класифікації) — систематичні класифікації (наприклад, ICOMOS Thematic Classification), де ресурси групуються за темами: археологія, архітектура, індустриальна спадщина, ландшафти тощо. Ці системи зручні для індексації й порівнянь [4].

5. Ландшафтно-каркасний / просторовий підхід — розглядає ІКР як елементи історико-культурного каркасу території (комплекси, історичні села, культурні ландшафти), що корисно для регіонального планування. К. Поливач [2, с. 35]) запропонувала методологічний підхід до вивчення історико-культурного каркасу території, який охоплює пам'ятки, сакральні об'єкти, історичні населені пункти та культурні ландшафти. Такий підхід дозволяє не лише класифікувати ресурси, а й виявляти закономірності формування культурного простору регіону.

Серед українських дослідників існують різні підходи до класифікації історико-культурних ресурсів.

Так, історичні і культурні пам'ятки О. Бейдик класифікує за такими ознаками [1, с. 45]:

- матеріальністю (чи втілена пам'ятка в матеріальному об'єкті);
- ступенем збереженості;
- формою, призначенням і використанням;
- хронологією;
- значенням (цінністю).

І. Смаль вважає, що у структурі туристичних ресурсів слід виділити кілька складових: природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву. Природні та суспільні ресурси формують групу "матеріальні туристичні ресурси", подієві і більшість технологічних (інформаційні, рекламні та інноваційні) об'єднуються у групу "нематеріальні туристичні ресурси" [6, с. 96].

О. Зараховський застосував ціннісний підхід в класифікації об'єктів культурної спадщини [7, с. 42]

Вітчизняні дослідження часто розвивають ресурсний підхід для туризму, але потребують більш системного поєднання з міжнародними стандартами

охорони. Українські класифікації нерідко не виділяють чітко, які ресурси привабливі для яких груп туристів; це питання підкреслює О. Зараховський як недоліки сучасних підходів [7, с. 38].

У зарубіжній науці широкого визнання набули такі типи культурних ресурсів: археологічні; архітектурні та містобудівні; індустриальні; культурні ландшафти; маршрути спадщини; нематеріальні ресурси.

Таблиця 1

Узагальнення різних підходів до визначення та типології історико-культурних ресурсів у вітчизняній та зарубіжній науці.

Критерій	Вітчизняний підхід	Зарубіжний підхід
Основні категорії	матеріальні/духовні, рухомі/нерухомі, тип пам'ятки (археологія, етнографія, архітектура)	монументи, групи будівель, археологія, індустриальна спадщина, культурні маршрути, ландшафти
Орієнтація	переважно на регіональне туристично-рекреаційне використання	глобальна охорона спадщини, універсальні підходи
Додаткові масштабні категорії	історико-культурні рамки, територіальні ресурси (каркаси)	включення культурного ландшафту, нематеріальної спадщини, змішаних (cultural+natural) об'єктів
Ціннісна класифікація	запропонована класифікація за ціннісним підходом (наприклад, туристична привабливість)	увага до «outstanding universal value» - видатної універсальної цінності, автентичності, цілісності об'єкта

Джерело: розроблено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]

Таким чином, можна запропонувати таку узагальнену типологію історико-культурних ресурсів:

За матеріальністю / духовністю

- Матеріальні ресурси: нерухомі (пам'ятки архітектури, археологічні комплекси, міські історичні центри)
- Матеріальні ресурси: рухомі (музейні експонати, твори мистецтва)

- Духовні (нематеріальні) ресурси: традиції, обряди, усна історія, культурні практики

За просторовою або функціональною ознакою

- Територіальні ресурси / історико-культурні райони (історико-культурні заповідники, історичні міські ядра)
- Об'єктні ресурси (окремі пам'ятки, ансамблі)
- Маршрутні/комплексні ресурси (культурні маршрути, ландшафти, індустріальна спадщина)

За туристичною/рекреаційною привабливістю

- Ресурси з високим туристичним потенціалом
- Ресурси меншого значення, локального масштабу
- Ресурси спеціалізованого характеру (експертний, тематичний туризм)

За міжнародною/національною значущістю

- Ресурси з винятковою універсальною цінністю (за міжнародними стандартами)
- Ресурси з національною/регіональною значущістю

За станом рухомості та охорони

- Рухомі/нерухомі
- Під охороною/без офіційного статусу

Отже, історико-культурні ресурси є комплексним поняттям, яке об'єднує матеріальні та нематеріальні компоненти культурної спадщини, що мають потенціал використання в туристичній сфері. Класифікація ІКР базується на поєднанні вітчизняних і зарубіжних підходів, що дозволяє глибше розуміти структуру культурного потенціалу регіонів. Для Івано-Франківщини доцільно поєднувати ресурсний і ландшафтно-культурологічний підходи, які враховують як історичну унікальність, так і туристичну перспективність території.

1.2. Історичний розвиток міст як джерело формування культурної спадщини. Аналіз історичних етапів, що вплинули на формування архітектурного та культурного вигляду міст Івано-Франківщини

Історичний розвиток поселень — ключовий чинник формування їхньої матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. На прикладі міст Івано-Франківської області (далі — Івано-Франківщина) ясно простежуються зв'язки між політичними трансформаціями, економічними процесами, етнокультурними взаємодіями та архітектурно-містобудівними рішеннями. Розгляд історичних етапів дозволяє пояснити структурну різноманітність міського середовища: наявність фортифікаційних решток, ренесансно-барокових і класицистичних споруд, сецесійних і «австрійських» кварталів, пам'яток дерев'яної сакральної архітектури та радянських модерністських масивів. (Далі проаналізовано основні хронологічні етапи і їхній вплив на архітектуру й культуру регіону.)

Середньовічні та ранньомодерні витoki (X–XVII ст.)

Території сучасної Івано-Франківської області демонструють давнє поселенське коріння, що відображене в археологічних пам'ятках та ранніх формах поселень. На прикладі Галичини та Коломийщини археологічні розкопки виявили залишки укріплених городищ, поселень та поховань X–XIII століть, які свідчать про безперервну присутність людських спільнот у регіоні [8]. Міста типу Галича формувалися як політичні, ритуальні та економічні центри Галицько-Волинської держави, що забезпечувало розвиток адміністративної, оборонної та сакральної інфраструктури. Тут закладено перші елементи кам'яного зодчества, зокрема церкви та княжий палацовий комплекс, що впливали на подальший архітектурний розвиток [9].

Починаючи від XIII ст. вимальовуються виразні відмінності в розвитку міст у регіоні, що обумовлюються різним рівнем суспільно-економічного розвитку, політичною ситуацією (входженням регіону до складу різних держав) тощо. У зв'язку з цим поселення регіону переживають різні морфологічні трансформації [17, с.170].

Особливу цінність у регіональній культурній спадщині становить дерев'яна сакральна архітектура — гуцульські, бойківські та лемківські церкви, які будувалися з урахуванням місцевих традицій, кліматичних умов і доступних матеріалів. Наприклад, церква святого Юра у Дрогобичі (XVI ст.) і дерев'яні храми Коломийщини демонструють техніку «зрубового» будівництва та складну систему верхів і бань, притаманну західноукраїнському дерев'яному зодчеству [10]. Ці споруди не лише служили релігійним потребам, а й відігравали роль місцевих орієнтирів та символів громадської ідентичності.

На ранньомодерному етапі розвитку регіону, у XIV–XVII ст., міста активно інтегрувалися в європейську торгівельну та культурну мережу. Галич, Коломия та Снятин були важливими пунктами торговельних шляхів, що поєднували Карпати та Подністров'я. В цей період у містах закладаються риси регулярного планування: визначаються ринкові площі, забудовуються фортифікаційні лінії та магдебурзьке право впливає на урбаністичну організацію [11, с. 19-21].

Таким чином, середньовічні та ранньомодерні витоки міст Івано-Франківщини створили основу для подальшого розвитку архітектури, планування та культури регіону, заклавши традиції, що і сьогодні формують цінність культурної спадщини.

Період раннього новочасного формування: магдебурзьке право, феодална урбаністика та заснування міст-фортець (XVII ст.)

У XVII ст. на теренах Прикарпаття спостерігається активне формування нових міських центрів із ознаками ранньомодерної урбаністики. Цей процес відбувався під впливом магдебурзького права, що регламентувало адміністративну, економічну та соціальну організацію міст. Магдебурзьке право забезпечувало встановлення регулярного планування, формування ринкових площ, вулиць з перехрестями під прямим кутом та визначення окремих житлових і громадських кварталів.

За давньоєвропейськими канонами містобудування в містах, що мали магдебурзьке право, головною площею була площа Ринок зі спорудженою на ній ратушею, яка була не тільки органом самоврядування і окрасою міста, але й

сторожовою вежею, найвищим пунктом міста-фортеці, з якої велися постійні спостереження чи не наближається до міста ворог та чи не спалахнула десь пожежа. У самій ратуші знаходився магістрат, суд та крамниці. Перше приміщення ратуші було дерев'яним [18, с.172].

Урбаністична модель міста-резиденції XVII – XVIII ст. полягає у принципі розташування середмістя поєданого із замком. Така модель з'явилась на території Польщі в другій половині XVI ст. і застосовувалась у різних варіантах просторових вирішень. Нова оригінальна і незвичайна концепція форми, ролі і функції, яку часто зустрічаємо у цей період залишила по собі багатство накопичених культурних цінностей у наступних століттях [12, с.231].

Феодальна урбаністика відображалася у створенні палацових комплексів магнатів, які слугували не лише резиденціями, а й центрами політичного та економічного впливу. Відомим прикладом є палац Потоцьких у Станиславові (нині Івано-Франківськ), зведений у стилі бароко з ренесансними елементами, який інтегрувався у структуру міста та визначав планувальні осі, що збереглися до сучасності [9].

У цей період міста будувалися як фортеці на стратегічно важливих місцях: на перехрестях торговельних шляхів, на підходах до гірських перевалів та на кордонах державних володінь. Фортифікаційні елементи, включно з земляними валами, бастіонами та ровами, визначали первісний вигляд міст і забезпечували їхню обороноздатність у часи османських набігів та прикордонних зіткнень.

Заснування нових міст і планування старих також мало економічний аспект: ринкові площі ставали центрами торгівлі й ремесел, а регулярна сітка вулиць полегшувала адміністративне управління і контроль феодальної влади. Ці принципи закладали базу для подальшого розвитку міст у XVIII–XIX ст., забезпечуючи сталість урбаністичної структури та культурного ландшафту. Саме барокові риси міст, монастирських, замково-палацових комплексів творили неповторний образ, своєрідне середовище цих цінних історичних комплексів. До занепаду їх призвела сукупність чинників, таких як – збройні

конфлікти, втрата актуальності функції, науково-технічний прогрес, природні умови [12, с.231].

Таким чином, період раннього новочасного формування характеризується поєднанням оборонної та економічної функцій міста, закріпленням планувальних осей та ринкових площ, а також інтеграцією феодалної та магдебурзької систем у процеси урбанізації Прикарпаття.

Період Речі Посполитої та польського впливу (XVII–XVIII ст.)

У XVII–XVIII ст. території сучасної Івано-Франківської області перебували у складі Королівства Польського та Речі Посполитої. Цей період відзначався посиленою інтеграцією міст у польсько-європейські культурні та економічні процеси. Міста регіону отримували магдебурзькі привілеї, що стимулювало розвиток ремесла, торгівлі та адміністративного управління [9, с. 197-201].

Планування міст продовжувало базуватися на регулярних схемах, закладених у попередні століття, але відбувалися й зміни під впливом польської урбаністичної традиції. Формувалися нові ринкові площі, площі ремесел, торговельні ряди та адміністративні будівлі, які часто відображали потреби шляхетської адміністрації та магнатських резиденцій. Значною мірою польський вплив проявлявся у фасадній композиції міських будівель: декоративні фронтони, ризаліти, симетричні віконні осі та кам'яні кляштори збагачували архітектурну палітру міст [8, с. 61-67].

Сакральна архітектура цього періоду, зокрема католицькі та уніатські храми, активно використовувала барокові та ренесансні елементи, запозичені з Центральної Європи. У Івано-Франківську, Коломиї та Галичі з'являються кам'яні кляштори та церкви з багатою декоративною обробкою фасадів, які водночас функціонували як соціальні та культурні центри місцевих громад. Водночас продовжувався розвиток дерев'яних храмів у сільській місцевості, де традиційні технології та матеріали поєднувалися з новими стилістичними впливами [13].

Цей період також характеризується активним розвитком шляхетських і магнатських резиденцій, які інтегрувалися у міський простір. Наприклад, палаци Потоцьких у Станиславові (нині Івано-Франківськ) та Коломиї виконували не лише житлову функцію, а й символізували політичну та економічну могутність власників, формуючи структуру планувальних осей та вулиць навколо комплексу [9, с. 197-201].

Важливу роль у культурному середовищі міст відігравала торгівля. Ринкові площі, торгові ряди та ремісничі квартали ставали осередками економічного життя і одночасно впливали на формування міського простору. Саме цей поєднаний вплив польської адміністративної системи, європейських архітектурних традицій і місцевих технологій визначив культурний та урбаністичний облік міст Івано-Франківщини, який зберігся і у наступні століття [8, с. 61-67; 3, с. 192].

Таким чином, період Речі Посполитої та польського впливу заклав фундамент для подальшого формування архітектурної та культурної спадщини регіону, інтегруючи місцеві традиції із європейськими моделями міського планування та фасадного мистецтва.

Австрійський (Габсбурзький) період (1772–1918) — найсильніший вплив на містобудування.

Після першого поділу Речі Посполитої у 1772 р. більша частина Галичини опинилася під владою Австрійської імперії. Це стало переломним моментом для розвитку міст Прикарпаття, оскільки австрійська адміністрація впроваджувала централізоване управління та нові принципи планування [1, с. 197-201]. Міста, які раніше мали переважно оборонний та ринковий характер, почали активно модернізуватися, інтегруючи європейські урбаністичні стандарти.

Однією з ключових реформ стало розкриття міських фортифікацій, що дозволило містам розширюватися за межі середньовічних укріплень. Водночас австрійська адміністрація впровадила регулярну сітку вулиць, ширші транспортні осі та систему квартальної забудови, яка забезпечувала кращу

комунікацію між центральними ринковими площами, адміністративними будівлями та житловими кварталами [8, с. 61-67].

Зміни торкнулися і архітектури. У містах почали зводити громадські будівлі (ратуші, пошти, школи, лікарні) у стилях класицизму, еkleктики та сецесії, що значно вплинуло на обличчя Івано-Франківська, Галича, Коломиї та Долини. Наприклад, реконструкція ринкових площ та спорудження нових адміністративних корпусів формували сучасний вигляд центрів міст, який зберігся до сьогодні.

Архітектура галицьких міст стала одним із засобів консолідації нової влади на території, просування її офіційної ідеології та імперських цінностей. З кінця 1780-х років будівництво кожної будівлі було можливим лише з дозволу та під наглядом спеціального відділу губернського уряду, який у 1809-1848 роках підпорядковувався безпосередньо раді з питань судових будівель у Відні (Hofbaurat) [14].

Особливу увагу австрійська влада приділяла інфраструктурі та транспортній мережі. З'являлися нові вулиці з цегляною і кам'яною забудовою, модернізувалися мости, прокладалися залізниця, зводилися водопровідні та каналізаційні системи. Це не лише поліпшувало умови життя міського населення, але й сприяло формуванню нових соціальних інститутів, включно зі школами та лікарнями, що зміцнювало соціокультурну структуру міст [9, с. 197-201].

Важливим етапом стало активне документування та картографування міст, що дозволило закласти основу для сучасного кадастру і планування. Міста Галичини, такі як Станиславів (Івано-Франківськ), Коломия і Долина, отримали модернізовані ринкові площі, адміністративні та житлові квартали, а також реконструйовані громадські споруди кінця XIX — початку XX ст. Завдяки австрійській модернізації сформувався міський ландшафт, який поєднував регулярну сітку вулиць із місцевими архітектурними традиціями, закладаючи основу для подальшого розвитку культурної спадщини регіону.

Таким чином, австрійський період став найсильнішим чинником формування сучасного урбаністичного та архітектурного вигляду міст Івано-Франківщини, поєднавши європейські стандарти планування та архітектурні стилі із місцевими традиціями та соціокультурними потребами.

Міжвоєнний період (1918–1939) — польська адміністрація та культурні тренди.

Після завершення Першої світової війни територія сучасної Івано-Франківської області опинилася у складі міжвоєнної Польщі. Цей період відзначався як продовження урбаністичних тенденцій австрійського періоду, так і появою нових національних архітектурних акцентів, адміністративних реформ та змін у структурі власності на землю [9, с. 197-201].

Міста зберігали мультикультурний характер: поряд з українським населенням проживали поляки, євреї та інші національні групи. Це проявлялося у різноманітності культових споруд — православних, уніатських і католицьких церков, синагог, а також у характері міської культури та побутових практик. Зокрема, у містах Івано-Франківськ (тоді Станиславів), Галич, Коломия та Долина відбувалося активне оновлення громадських і адміністративних будівель: будувалися нові ратуші, школи, поліклініки та спортивні об'єкти, які відображали сучасні архітектурні тенденції та державну політику Польщі щодо модернізації міст. Ринкові площі та громадські будівлі міжвоєнного періоду демонструють як продовження австрійських урбаністичних традицій, так і вплив польських державних архітектурних практик [15, с.179].

У цей період активно розвивався житловий фонд. В містах з'являлися багатоповерхові цегляні будинки, квартали з приватними садибами, а також нові планувальні осі, що поєднували старі ринкові площі з розширеними вулицями та транспортними артеріями. Польська адміністрація впроваджувала сучасні стандарти благоустрою, водопостачання та каналізації, що суттєво впливало на урбаністичний вигляд міст.

Архітектурний стиль цього періоду демонстрував синтез традиційних форм та національних рис: фасади адміністративних та громадських будівель

прикрашалися елементами модерну, функціоналістичними мотивами та неокласичними деталями. Ці прийоми використовувалися для підкреслення національної ідентичності та урядового авторитету, а також для інтеграції міста у сучасний європейський контекст. Міські центри Східної Галичини відображали складну взаємодію польської адміністрації та місцевих традицій, що було помітно як у громадській архітектурі, так і в плануванні.

Соціокультурна структура міст у міжвоєнний період активно впливала на формування культурної спадщини. Ремесло, торгівля, релігійні традиції та освітні інституції формували багатшарову міську культуру, у якій поєднувалися австрійські, польські та місцеві українські практики. Саме ці процеси підготували основу для подальших змін у період радянської влади та сучасного розвитку міст Івано-Франківщини.

Таким чином, міжвоєнний період був важливим етапом інтеграції міст Івано-Франківщини у європейські архітектурні й урбаністичні тенденції, водночас зберігаючи місцеві культурні особливості та мультикультурний характер міської спільноти.

Радянський період (1939/1944–1991) — індустріалізація, масова житлова забудова, трансформація центра.

Період радянської влади на території Івано-Франківської області (1939/1944–1991) відзначався радикальними змінами у соціальному, економічному та урбаністичному устрої міст. Масові депортації, зміни демографічного складу населення та політика індустріалізації суттєво вплинули на формування міського населення. Радянська влада використовувала архітектуру як інструмент контролю та впливу на поведінку громадян, пропагуючи певне бачення суспільства [16, с. 76].

В містах Івано-Франківськ, Коломия, Галич та Долина відбувався активний розвиток промислових підприємств, що формувало нові адміністративно-виробничі осі та зміщувало акценти міського планування від історичних центрів до периферійних промислових районів.

Масова житлова забудова в цей період здійснювалася за типовими проектами панельних і цегляних будинків. Вплив радянської архітектури на сучасне міське середовище має значний соціальний вимір. Радянська архітектура була визначена ідеологічними цілями та потребами колективу. Це призвело до формування специфічної житлової забудови, такої як панельні багатоповерхівки, квартирні гуртожитки та масові житлові комплекси [16, с. 77]. Основна забудова концентрувалася на нових житлових масивах та кварталах, що мали забезпечити компактне розселення робітників промислових підприємств та державних установ. Радянська влада здійснювала активну трансформацію історичних центрів: деякі пам'ятки архітектури були зруйновані, інші реконструйовані відповідно до ідеологічних вимог. Частина історичного середовища опинилася під охороною, зокрема сакральні споруди та окремі культові комплекси, що дозволило зберегти фрагменти культурної спадщини.

Соціалістична архітектура та модернізм 1950–1980-х років, а також пізні зразки конструктивізму вплинули на силует міст. Нові громадські будівлі — школи, лікарні, палаци культури, адміністративні корпуси — формували нову естетику міських просторів, особливо в районах інтенсивного забудовування.

Таким чином, радянський період визначався комплексним поєднанням індустріалізації, масової житлової забудови та трансформацій історичного середовища. Ці процеси сформували нові урбаністичні та соціальні структури, які стали основою сучасного вигляду міст Івано-Франківщини, водночас закріпивши вплив ідеологічних та планувальних підходів, характерних для міст Східної Європи другої половини XX століття.

Період незалежності (1991–донині) — реставрація, туризм, політика охорони спадщини.

З набуттям незалежності у 1991 році в Україні розпочався новий етап переосмислення власної культурної спадщини. У містах Івано-Франківськ, Галич, Коломия, Долина та інших центрів Івано-Франківської області активізувалися місцеві ініціативи з охорони пам'яток: створювалися громадські

організації, волонтерські групи, відбувалося інвентаризування об'єктів, залучення їх до туристичного обороту.

Паралельно з цим розвивалася туристична інфраструктура: історичні центри міст стали об'єктами реконструкцій, з'являлися пішохідні зони, тематичні маршрути, музеї, інформаційні центри. Реставрація об'єктів архітектурної спадщини дедалі частіше супроводжувалася інтерпретацією для відвідувачів — підвищенням освітнього та культурного потенціалу міст.

Законодавче поле стало важливим інструментом: були прийняті закони про охорону культурної спадщини, створені реєстри пам'яток, визначені відповідальні органи. Однак зберігаються суттєві виклики: недостатнє фінансування, слабка мотивація власників пам'яток, ризики втрати автентичності через неякісну реставрацію або інтенсивну забудову історичних кварталів. В Україні від початків незалежності і до початку 2020-х рр. були втілені або продовжують втілюватися важливі державні пам'яткоохоронні програми. Загалом їх змістове наповнення слід оцінити як успіх у справі збереження та охорони національних культурних надбань. Водночас не можна не оминати складнощі, що супроводжували чи супроводжують їх реалізацію. Серед головних — недотримання пам'яткоохоронного законодавства, часто зумовлене безвідповідальністю, безпорадністю, а також, недосконалістю системи управління пам'яткоохоронною справою [18, с. 88].

Так, на прикладі Івано-Франківщини видно, як поєднання сучасного розвитку (нові громадські функції, житлова й туристична забудова) та відновлення історичних центрів (реставрація фасадів, музеєфікація, пішохідні маршрути) формує новий облік міста. Але одночасно цим процесам властиві ризики: руйнування структурної цілісності історичного середовища, втрати автентичних матеріалів або стилістичної чистоти пам'яток.

Отже, період незалежності складається з прагнення поєднати охорону культурної спадщини з сучасним розвитком міст, а також з усвідомлених викликів — фінансових, організаційних і методологічних — які стоять на шляху повноцінної інтеграції історичного середовища в сучасне міське життя.

Вплив етапів на архітектурно-культурний вигляд міст.

Планувальна структура: ранньомодерні фортифікації та ринкові площі визначили логіку центрів (площі, головні вулиці), австрійський етап дозволив містам «відкритися» і набути регулярної сітки та квартальної забудови, а радянська політика додала масиви типового житлового фонду.

Матеріали й технології: місцева дерев'яна традиція (церкви, народні будівлі) співіснує поруч із кам'яними й цегляними спорудами австрійського і міжвоєнного періодів; радянський період — панельні та залізобетонні конструкції. Мультикультурна мозаїка: польські кляштори і костели, українські дерев'яні церкви, єврейські меморіали та австрійські громадські будівлі — все це створює багат шарову культурну ідентичність міст.

Стан збереження й управління спадщиною: наявність державних реєстрів і місцевих ініціатив свідчить про прагнення зберегти спадщину, але потребує системного підходу, фінансування і кваліфікованих реставраційних практик.

Ілюстративні приклади міст (коротко)

Івано-Франківськ (Станиславів/Станіслав) — типовий приклад міста, яке пройшло через фортифікацію, пізньо-барокові та класицистичні трансформації, австрійську міську реконструкцію та радянську модернізацію; сьогодні місто має значну кількість пам'яток на місцевому й національному рівні.

Галич — середньовічні корені, замкові руїни й ранні сакральні пам'ятки, що підкреслюють давнє історичне значення місця.

Коломия — багатовікова культура ремесел і торгівлі, цікаві приклади міжвоєнної та австрійської забудови та багата дерев'яна спадщина в окрузі.

Історичний розвиток міст Івано-Франківщини — це послідовність нашарувань, де кожен політичний і соціально-економічний етап залишив власний знак у плануванні, архітектурі та культурному житті. Для збереження й належного використання цієї спадщини необхідна міждисциплінарна політика: інвентаризація, пріоритетність охоронних заходів, якісна реставрація, інтеграція спадщини в сучасні туристичні й культурні практики та залучення місцевих громад.

1.3. Методологічні підходи до оцінки та використання історико-культурних ресурсів. Огляд існуючих методик для визначення цінності об'єктів та їх туристичної привабливості

Історико-культурні ресурси міст Івано-Франківської області відіграють ключову роль у формуванні регіональної ідентичності та розвитку туризму. Ефективне використання таких ресурсів потребує систематичного підходу до їх оцінки, який дозволяє визначити цінність об'єктів та пріоритетність їх охорони, реставрації та залучення до туристичного обороту. Методологія оцінки історико-культурних ресурсів включає як науково-обґрунтовані критерії, так і практичні інструменти, що дозволяють зіставити культурне значення об'єкта з його туристичним потенціалом.

Теоретичні засади оцінки історико-культурних ресурсів.

Основою будь-якої методики є визначення критеріїв цінності об'єкта. Зазвичай це історична, архітектурна, художня, духовна та соціальна цінність. Для міст Івано-Франківської області, зокрема Івано-Франківська, Галича, Коломиї та Долини, ці критерії можуть включати унікальність забудови, автентичність матеріалів, збереження сакральних і громадських споруд, наявність історичних документів та архівних джерел. Важливо також враховувати соціальний аспект: роль об'єкта в житті місцевої громади та його вплив на культурну ідентичність.

На міжнародному рівні оцінка культурної спадщини керується документами ЮНЕСКО, ICOMOS та Council of Europe, які передбачають комплексну оцінку об'єкта за історичною, художньою та соціальною цінністю. Зокрема, ЮНЕСКО розроблено оцінку ступеня пошкодження, яка проводиться за стандартизованою шкалою, яка включає п'ять рівнів: мінімальні, легкі, середні, значні та критичні пошкодження. Для кожного типу пошкодження заповнюється окремий оціночний лист, де вказується характер руйнування, його розміри, можливі причини виникнення та потенційні загрози для подальшого збереження об'єкта. Особлива увага приділяється фіксації непрямих ознак, які можуть вказувати на умисний характер пошкодження або використання

заборонених видів озброєння [21, с.72]. Процес оцінки включає аналіз супутникових даних, перевірку фактів на місці та застосування стандартів за Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р.

Загалом по Україні ЮНЕСКО підтвердила, що станом на 26 липня 2023 р. було пошкоджено 274 об'єкти культурної спадщини, із застосуванням супутникових знімків та координатії з українськими органами [22].

В Україні діє нормативний акт «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення державної експертизи культурних цінностей» (Наказ Міністерства культури України № 877 від 15.11.2019) який, який визначає порядок проведення державної експертизи об'єктів культурної спадщини в Україні. Документ встановлює: склад та компетенції експертних комісій; критерії оцінки об'єктів (історична, архітектурна, художня та соціальна цінність); процедури оформлення висновків експертизи; вимоги до документації, що подається для оцінки; порядок включення об'єктів до державних реєстрів пам'яток та надання охоронного статусу [19].

Метою документа є уніфікація процедур оцінки культурної спадщини, забезпечення прозорості та наукової обґрунтованості рішень щодо охорони, реставрації та використання пам'яток.

Постанова Кабінету Міністрів України: Про затвердження Методики грошової оцінки пам'яток (№ 1447 від 26.09.2002) — це нормативно-правовий акт, який встановлює порядок визначення грошової вартості об'єктів культурної спадщини в Україні. Документ передбачає: принципи і критерії оцінки пам'яток за історичною, архітектурною, художньою та соціальною цінністю; способи розрахунку вартості об'єктів, враховуючи стан збереження та витрати на відновлення; механізми врахування ринкової та інвестиційної привабливості об'єкта; використання грошової оцінки для планування реставраційних робіт, страхування та включення об'єктів до державних та муніципальних програм охорони спадщини [20].

Мета документа — забезпечити об'єктивність і стандартизованість оцінки пам'яток для ефективного управління культурною спадщиною та інтеграції її у соціально-економічний розвиток територій.

Українські методики, закріплені в нормативних документах та наукових дослідженнях, передбачають додаткові критерії, що стосуються стану збереження, функціонального використання та туристичної привабливості об'єкта. Важливо, що сучасні підходи поєднують класичну оцінку цінності пам'яток з аналізом їхньої ролі у розвитку культурного туризму.

Методики визначення туристичної привабливості.

Оцінка туристичної привабливості передбачає врахування цілого переліку факторів: зручності доступу (транспорт, зв'язок), наявності туристичної інфраструктури (готелі, інформаційні центри, маркування маршрутів), популярності об'єкта серед відвідувачів (кількість, частота, відгуки), наявності супутніх послуг (ресторани, сувенірні крамниці, гіді), інформаційного забезпечення (інтернет-сторінки, QR-коди, вказівники) й комплексної інтерпретації об'єкта як туристичного продукту.

Ці компоненти виступають як базові «індикатори» туристичної привабливості, які застосовують у бальних або рейтинг-методах, матричних моделях або SWOT-аналізі [24, 25]. Наприклад:

Бальний або рейтинг-метод — присвоєння об'єкту певного числового значення за кожним фактором (наприклад: доступ 0-5, інфраструктура 0-5, інформаційна підтримка 0-5) і підсумовування отриманих балів.

Матрична модель — побудова таблиці, де в одному вимірі розташовані фактори (доступ, інфраструктура, популярність, супутні послуги, інформація), а в іншому — об'єкти (наприклад: Манявський скит, Пнівський замок, ратуша Коломиї, історичний центр Галича). В кожній комірці ставиться оцінка, потім проводиться аналіз сум або середніх, виділяються лідери за привабливістю.

SWOT-аналіз — аналіз сильних та слабких сторін об'єкта, можливостей і загроз з точки зору туристичної привабливості; наприклад, сила — унікальна

архітектура, слабкість — поганий доступ; можливість — розвиток екскурсійних маршрутів, загроза — конкуренція або втрати автентичності.

У контексті Івано-Франківщини можна виокремити такі об'єкти і їх методичний аналіз:

Манявський скит — об'єкт духовної спадщини й туризму, оцінюється за архітектурною й духовною цінністю, водночас за рівнем доступу (дороги, маркування) та інфраструктурою (сувенірні точки, гіді).

Пнівський замок — історичний замок із великим потенціалом, де оцінюється: стан збереження, інформаційне забезпечення (вказівники, веб-сторінки), супутні послуги (кафе, екскурсії), популярність серед туристів.

Ратуша Коломиї — центральна міська споруда, яка може оцінюватись як туристичний продукт: доступ (центральна локація), інфраструктура (екскурсії, музей), інформація (путівники).

Галич (історичний центр) — комплексна спадщина міста: оцінка включає як просторові фактори (ринкова площа, вулиці), так і інфраструктурні й інформаційні (туристичні маршрути, гіді).

Усі ці об'єкти можна порівняти між собою за допомогою матричної моделі чи рейтингового підходу: наприклад, за 5-ма факторами давати бали 1–5, скласти суму і ранжувати.

Також, автори-дослідники акцентують на важливості інтегрованого підходу, коли культурна цінність пам'ятки не лише оцінюється сама по собі, але розглядається як складова туристичного продукту, тобто включає інфраструктуру, маркетинг, управління ресурсами. Наприклад, О. Давидова зазначає, що «туристична привабливість регіону являє собою сукупність географічних, економічних, фінансових та політичних факторів певної території, що сприяють задоволенню потреб споживачів і дозволяють досягти максимального соціально-економічного ефекту для населення регіону та країни.» [23, с. 97].

Таким чином, використання таких методик дозволяє містам Івано-Франківської області не лише кількісно оцінити свої історико-культурні ресурси, а й розробити стратегії розвитку туризму з урахуванням цих оцінок.

Практичне застосування методик оцінки історико-культурних ресурсів.

На практиці оцінка історико-культурних ресурсів передбачає послідовне та системне проведення низки етапів, що дозволяють визначити як культурну, так і туристичну цінність об'єктів [23, 24,25]:

Перший етап включає інвентаризацію об'єктів: фіксуються дані про історичні будівлі, сакральні споруди, фортифікаційні елементи, палаци та пам'ятники. Для Івано-Франківської області це можуть бути палац Потоцьких та катедра у Івано-Франківську, Манявський скит, Пнівський замок, ратуша Коломиї та історичний центр Галича.

Другий етап — класифікація об'єктів за типами та значенням: визначаються категорії (архітектурна, історична, духовна, соціальна цінність), що дозволяє пріоритизувати заходи з охорони та реставрації. Наприклад, палац Потоцьких оцінюється як об'єкт архітектурної та історичної цінності регіонального значення, тоді як Манявський скит — як об'єкт духовної та туристичної привабливості, важливий для паломницького туризму.

Третій етап — встановлення критеріїв пріоритетності реставрації та туристичної інтеграції. Тут враховують стан збереження, ступінь автентичності, наявність туристичної інфраструктури, доступність для відвідувачів та потенціал для культурних подій. Наприклад, історичний центр Івано-Франківська має високий туристичний потенціал через компактне розташування пам'яток, пішохідні зони та близькість до готелів і музеїв.

Четвертий етап — аналіз стану збереження та розробка рекомендацій для управління об'єктами. Для Манявського скиту оцінка включає фізичний стан споруд, доступність для туристів, безпеку та відповідність сучасним вимогам, що дозволяє визначити маршрути для паломників і туристів, оптимізувати інформаційне забезпечення та запровадити програми догляду та охорони.

Методики практичного застосування передбачають також використання SWOT-аналізу та матричних моделей, що дозволяє зіставити культурну цінність і туристичну привабливість об'єктів. Такий підхід допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо реставрації, маркетингових заходів та розвитку туристичних маршрутів на рівні міста чи регіону. Наприклад, аналіз показав, що поєднання духовних та архітектурних ресурсів Манявського скиту з туристичною інфраструктурою навколишніх сіл дозволяє створювати комплексні маршрути «духовний туризм + екологічні стежки».

Порівняння існуючих методик показує, що найбільш ефективними є комбіновані підходи, які поєднують традиційні критерії культурної цінності з індикаторами туристичної привабливості. Такі підходи дозволяють враховувати як історичну автентичність, так і сучасні потреби міста та туристів, забезпечуючи баланс між охороною спадщини та її використанням.

Методологічний підхід до оцінки історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області базується на комплексному аналізі об'єкта за культурною, історичною, архітектурною та туристичною цінністю. Практичне застосування таких методик дозволяє:

- визначити пріоритетні об'єкти для охорони та реставрації;
- інтегрувати культурну спадщину у туристичний продукт регіону;
- підвищити культурну ідентичність громади;
- забезпечити збалансований розвиток туризму та міської інфраструктури.

Таким чином, системна методологія оцінки історико-культурних ресурсів є ключовим інструментом для ефективного використання спадщини в містах Івано-Франківської області та планування їх розвитку як туристичних центрів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ МІСТ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика історико-культурної спадщини регіону. Огляд основних груп пам'яток (архітектурні, археологічні, сакральні, пам'ятки історії) та їх географічне розташування

Івано-Франківська область є одним із найунікальніших регіонів України за насиченістю історико-культурних ресурсів. Її територія охоплює частину історичних земель Галичини, Покуття та Бойківщини, де збереглися численні пам'ятки різних історичних епох — від доби Київської Русі до сучасності. Спадщина краю формувалася під впливом різних культурних традицій — української, польської, австрійської, єврейської, вірменської, румунської, що надає регіону поліетнічного та багатшарового культурного характеру.

На території області налічується понад 3,5 тисячі об'єктів культурної спадщини, серед яких пам'ятки архітектури, історії, археології, містобудування, монументального мистецтва, а також численні сакральні споруди [29]. Частина з них має статус національного значення, а вісім дерев'яних церков Карпатського регіону внесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (зокрема, церкви у Рогатині та Нижньому Вербіжі) [26; 27].

Івано-Франківщина, завдяки поєднанню природних і культурних ресурсів, розглядається як перспективний центр розвитку культурно-пізнавального та релігійного туризму. Збереження та популяризація історико-культурної спадщини стають невід'ємною частиною регіональної політики сталого розвитку [29].

Архітектурні пам'ятки.

Архітектурна спадщина Івано-Франківської області вирізняється надзвичайним різноманіттям стилів і періодів — від середньовічного оборонного зодчества до шляхетських резиденцій XVIII–XIX ст., класицизму, модерну та народного дерев'яного будівництва. Саме архітектурні пам'ятки формують історико-культурний образ регіону й визначають його туристичну привабливість [35, с. 12].

Одним із найцінніших архітектурних об'єктів області є Палац Потоцьких у місті Івано-Франківську — колишня резиденція магнатського роду, закладена у 1672–1682 рр. [35, с. 56]. Комплекс пов'язаний із бастіонною системою міста-фортеці Станиславова, створеного за принципом «ідеального міста» у бароковому стилі [9, с. 198].

У ході досліджень встановлено, що архітектура палацу поєднує оборонні та парадно-резиденційні функції, зберегла планування у формі замкненого двору з бастіонними виступами. Частина підземних приміщень і казематів має військове походження, що свідчить про синтез оборонної та житлової архітектури [35, с. 63]. Нині споруда перебуває на етапі реставрації та пристосування до музейно-виставкових функцій [36, с. 68].

Архітектурне обличчя Івано-Франківська формують також численні сакральні та громадські споруди XVII–XIX ст. — костел Пресвятої Діви Марії (1672–1703 рр.), колегіум єзуїтів (1744 р.), вірменський костел (1762 р.) та ін. Вони демонструють впливи європейського бароко та пізнього ренесансу, адаптовані до місцевих будівельних традицій.

Окремої уваги заслуговує архітектурний ансамбль центральної площі міста, сформований у XVIII ст., що поєднує Ратушу, костел, монастир єзуїтів і житлові кам'яниці. Це типовий приклад барокового міського планування Галичини.

За даними державного реєстру, більшість пам'яток архітектури зосереджено в Івано-Франківську, Коломиї, Рогатині та Галичі [37, с. 3]. Для південних районів характерна дерев'яна сакральна архітектура Карпат — церкви, дзвіниці, каплиці, що поєднують конструктивні риси бойківського, гуцульського та лемківського типів [29].

Так, у Косівському та Верховинському районах збереглися унікальні зразки храмів XVIII–XIX ст., збудовані без жодного металевого цвяха, які нині активно включаються до етнографічних і туристичних маршрутів [28].

Загалом архітектурні пам'ятки Івано-Франківщини відзначаються високим туристичним потенціалом. Їхнє відновлення, популяризація та включення до

маршрутів культурно-пізнавального туризму (“Барокові шляхи Галичини”, “Магнатські резиденції Прикарпаття”) можуть значно посилити привабливість регіону. Для цього потрібні системні заходи: реставрація, цифрова паспортизація, промоція, створення єдиного онлайн-каталогу пам’яток [36, с. 7].

Археологічні пам’ятки.

Археологічна спадщина Івано-Франківської області охоплює широкий хронологічний спектр — від кам’яного віку до пізнього середньовіччя. Формування археологічного ландшафту регіону зумовлене сприятливими природно-географічними умовами: долинами річок Дністер, Прут, Бистриця Надвірнянська, а також транспортними шляхами, що з’єднували Галичину з Поділлям і Буковиною. Територія сучасної області характеризується високою насиченістю археологічних об’єктів, серед яких — городища, поселення, могильники та оборонні споруди різних епох [30, с. 14].

Одним із найвизначніших археологічних комплексів регіону є Крилоське городище, яке розташоване поблизу села Крилос у Галицькому районі. Воно було головним укріпленим центром давнього Галича — столиці Галицько-Волинського князівства. Археологічні дослідження, проведені експедицією під керівництвом Б. Томенчука та В. Барана, засвідчили три основні етапи розвитку оборонної системи городища: X–XI ст., XII–XIII ст. і XVII ст. [31, с. 56].

Фортифікаційні споруди включали систему валів і ровів, що оточували дитинець і посад. На території пам’ятки було виявлено залишки жител, майстерень, гончарних горнів, а також елементи храмової архітектури — зокрема, фундаменти Успенського собору XII ст. [32, с. 88].

Значну археологічну цінність становлять також багаточисельні поселення Галицько-Буковинського Прикарпаття, які досліджено у монографії Б. П. Томенчука «Археологія городищ Галицької землі» [30, с. 39]. Автор узагальнює результати понад тридцятирічних розкопок, зокрема в районах сіл Залуква, Старий Мартинів, Маріямпіль, де виявлено культурні шари ранньослов’янського та княжого періодів. Матеріали свідчать про тяглість заселення території й розвиток локальних ремісничих традицій.

У долинах середньої частини області — у районах річок Лукви, Лімниці, Дністра — виявлено стоянки неолітичної та енеолітичної доби. Серед них — поселення біля села Незвисько, яке належить до трипільської культури (IV–III тис. до н. е.) [33, с. 112]. Тут знайдено фрагменти кераміки, знаряддя праці з кременю, а також глиняні антропоморфні фігурки, що підтверджує високий рівень духовного життя мешканців цих територій.

Окрему групу складають курганні могильники доби бронзи та раннього заліза, розташовані переважно у передгірській зоні (райони Калуша, Рожнятова, Долини). Їхні дослідження дозволили визначити характерні особливості обрядовості та соціальної структури давніх спільнот [34, с. 74].

За територіальним розподілом археологічні пам'ятки Івано-Франківщини можна згрупувати так:

Північна частина області (Галицький, Рогатинський райони) — концентрація городищ і курганів доби Київської Русі;

Центральна частина (Івано-Франківський, Тисменицький райони) — поселення пізнього середньовіччя, залишки міських укріплень;

Південна (Косівський, Верховинський райони) — пам'ятки епохи бронзи, сліди первинних скотарських поселень [32, с. 92].

У контексті розвитку туризму археологічні пам'ятки мають високий потенціал використання в освітніх, наукових і пізнавальних маршрутах. Вони формують основу для створення тематичних туристичних шляхів — наприклад, «Давній Галич і його городища» або «Археологічна карта Прикарпаття». Для ефективного залучення таких об'єктів у сферу культурного туризму потрібні заходи з облаштування територій, створення інформаційних стендів, розроблення екскурсійних програм і забезпечення охорони пам'яток [33, с. 118].

Сакральні пам'ятки.

Сакральна архітектура Івано-Франківської області є однією з ключових складових історико-культурної спадщини регіону. Вона відображає духовні традиції, культурні впливи різних епох і конфесій, а також соціально-економічний розвиток Прикарпаття. Територія регіону, завдяки своєму

перехідному географічному положенню між Галичиною, Буковиною та Карпатами, формувала унікальні релігійні і культурні ансамблі, де органічно поєдналися архітектурні та ландшафтні елементи [37, с. 87].

Одним із найдавніших сакральних центрів області є Галицький Успенський собор XII ст., який був головним храмом давнього Галича — столиці Галицько-Волинського князівства. Археологічні й архітектурні дослідження показали, що він поєднував риси візантійської базиліки та романської архітектури, що свідчить про високий рівень майстерності середньовічних будівельників [12, с. 236]. Собор мав не лише релігійне значення, а й служив місцем політичних і громадських подій княжої доби, що робить його важливою складовою туристичних маршрутів регіону.

Особливу цінність представляють дерев'яні храми Карпат, які увійшли до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. Серед них — церква Різдва Пресвятої Богородиці у селі Нижній Вербіж (XVIII ст.) та церква Святого Духа у Рогатині (1598 р.) [38, с. 101]. Ці споруди будувалися без жодного цвяха та відзначаються високим художнім рівнем виконання. Архітектура дерев'яних храмів поєднує тридільний план, вертикальну композицію з шатровими верхами, декоративні різьблені елементи, а також органічно вписується у карпатський ландшафт, створюючи гармонійний ансамбль з природним оточенням.

У містах області, зокрема в Івано-Франківську, розташовані костел Пресвятої Діви Марії (1672–1703 рр.) та колегія єзуїтів (1744 р.) [37, с. 89]. Вони є яскравими прикладами барокової архітектури, з характерною базилікальною композицією та фронтальними вежами. Ці споруди формували релігійно-культурний центр міста і сприяли формуванню освітніх і мистецьких традицій. Аналогічні ансамблі збереглися в Галичі, Коломиї та Рогатині, де поєднуються храми різних конфесій: православні, греко-католицькі, римо-католицькі, вірменські та єврейські [37, с. 91].

Особливий інтерес становлять синагоги та костели містечкового типу. Наприклад, Велика синагога в Коломиї (XVIII ст.) була однією з найбільших у Галичині. Її фасад поєднував барокові та класицистичні риси, а інтер'єр

прикрашався поліхромними розписами та декоративними елементами [37, с. 91]. Такі споруди формують уявлення про культурне розмаїття та релігійну толерантність регіону.

Сакральні пам'ятки активно включаються до туристичних маршрутів: «Шлях дерев'яних церков», «Святині стародавнього Галича», «Барокові храми Станиславова» [38, с. 99]. Вони приваблюють туристів не лише своєю архітектурною цінністю, а й духовним, історичним та етнографічним контекстом. Для ефективного використання сакральних пам'яток у туризмі необхідні:

- реставраційні та консерваційні роботи;
- створення інформаційних стендів і гідів;
- цифрова паспортизація та включення до інтерактивних карт;
- розробка тематичних екскурсійних маршрутів [37, с. 91; 38, с. 101].

Таким чином, сакральні пам'ятки Івано-Франківщини є не лише історико-культурною спадщиною, а й важливим ресурсом розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні. Їхнє збереження, дослідження та популяризація дозволяють інтегрувати духовну спадщину у сучасний туристичний продукт, формуючи високий рівень культурної ідентичності регіону [12, с. 236].

Пам'ятки історії та культури новітнього часу.

Історичні пам'ятки Івано-Франківської області становлять важливий пласт культурної спадщини України, що відображає процеси націєтворення, релігійного та соціального життя, визвольних змагань і культурного розвитку Прикарпаття. За даними регіональних досліджень, у межах області обліковується понад 800 пам'яток історії, більшість з яких охороняються державою та становлять основу туристично-пізнавального потенціалу регіону [38, с. 45; 39, с. 12].

Однією з найзначущіших груп є пам'ятки визвольних змагань українського народу, що охоплюють період від Першої світової війни до діяльності Української повстанської армії. У багатьох населених пунктах Прикарпаття встановлено пам'ятні хрести та меморіали на честь борців за незалежність.

Зокрема, у Калуському, Надвірнянському та Коломийському районах споруджено комплекси, присвячені воякам УПА, а в Івано-Франківську діє Меморіальний сквер борців за волю України [37, с. 93].

У селі Луквиця Богородчанського району відкрито меморіальний комплекс на честь повстанців, що полягли у боях 1944 р., а в селі Старий Угринів збережено родинну садибу Степана Бандери, яка нині функціонує як музейний комплекс національного значення [39, с. 57].

Вагоме місце займають об'єкти, пов'язані з видатними діячами культури, науки та освіти. У Коломії діє літературно-меморіальний музей Івана Франка, що висвітлює діяльність письменника на Прикарпатті; у Косові — музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, присвячений творчості Олени Кульчицької й Юліана Панкевича [12, с. 112]. Такі об'єкти не лише мають пізнавальне значення, а й активно інтегруються в екскурсійні маршрути області.

Окрему групу становлять меморіали жертв політичних репресій, найвідомішим з яких є меморіальний комплекс «Дем'янів Лаз» поблизу Івано-Франківська. Тут у 1939–1941 рр. органами НКВС було розстріляно тисячі мешканців області, що робить це місце одним із найтрагічніших символів сталінського терору в Західній Україні [40, с. 41–44].

Після здобуття незалежності України тут споруджено каплицю-усипальницю, створено музейну експозицію та встановлено пам'ятні таблиці з іменами жертв. Місце стало центром щорічних поминальних заходів, у яких беруть участь представники місцевої влади, духовенства та громадських організацій [40, с. 98].

Значна кількість пам'яток присвячена подіям Другої світової війни — братські могили, обеліски, меморіальні плити в Івано-Франківську, Калуші, Коломії, Рогатині. Частина з них відновлена в останні десятиліття у межах програм з увічнення історичної пам'яті. Зокрема, у місті Калуш створено меморіальний парк на місці колишнього гетто, а в Надвірній — братську могилу воїнів-визволителів, внесену до реєстру пам'яток національного значення [39, с. 63].

Сьогодні історичні пам'ятки Івано-Франківської області становлять основу культурно-пізнавального туризму регіону. На базі історичних об'єктів формуються маршрути на кшталт «Шляхами героїв Карпатського краю», «Місцями національної пам'яті Прикарпаття», що поєднують музеї, меморіальні комплекси та сакральні об'єкти [38, с. 53]. Збереження цих пам'яток сприяє формуванню національної ідентичності, патріотичному вихованню та розвитку туристичної привабливості регіону [37, с. 97].

Географічне розташування та туристичний потенціал.

Івано-Франківська область розташована у південно-західній частині України, в межах історичних земель Галичини, Покуття та частково Гуцульщини. Територія області займає понад 13 тис. км², простягаючись від Передкарпатської височини до Чорногірського масиву, що створює значне різноманіття природно-географічних умов і ландшафтів. Таке розмаїття формує своєрідний культурно-географічний феномен, де поєднано гірські, передгірські та рівнинні регіони з різними історичними традиціями заселення та господарського освоєння [41, с. 709; 42, с. 168].

Нерівномірність розподілу пам'яток на території області має закономірний характер. У центральній, північній, південній і східній зонах сформувалися різні типи історико-культурного ландшафту, які визначають просторову структуру туристичних ресурсів.

Центральна зона (Івано-Франківськ, Галич, Тисмениця) — є найдавнішим історико-адміністративним ядром області. Тут зосереджено найбільшу кількість архітектурних і історичних пам'яток державного значення: Галицький замок, руїни давньоруських укріплень у Крилосі, Івано-Франківська ратуша, комплекс колишнього єзуїтського колегіуму [39, с. 45].

У цій зоні сконцентровано провідні музеї — Івано-Франківський краєзнавчий музей, Музей визвольної боротьби Прикарпатського краю, музей «Дем'янів Лаз». Такий комплекс робить центральну частину регіону головним осередком культурно-пізнавального туризму [43, с. 55; 46, с. 33].

Південна зона (Надвірнянський, Косівський, Верховинський райони) — вирізняється гуцульською етнокультурною ідентичністю. Тут збережені унікальні зразки сакральної дерев'яної архітектури XVII–XIX ст. — церкви в Яворові, Криворівні, Космачі, Замагора.

Територія поєднує природну мальовничість Карпат із традиційним побутом місцевих громад, що формує потужний потенціал для сільського зеленого та етнографічного туризму [42, с. 170; 44, с. 86].

У Косові, як центрі народних ремесел, активно розвивається майстерне гончарство та фестивальний рух («Лудинє», «Гуцульська бринза»), що приваблює туристів не лише з України, а й із-за кордону [41, с. 710].

Північна зона (Рогатинський, Галицький райони) — характеризується високою концентрацією археологічних і оборонних пам'яток. Серед них — залишки давньоруських городищ у Крилосі та Побережжі, фундаменти храму Святого Пантелеймона XII ст., Рогатинський замок, який у добу Речі Посполитої виконував оборонну функцію прикордонного укріплення [39, с. 46; 46, с. 35].

Ця зона є перспективною для розвитку археологічного туризму й історико-реконструкційних заходів.

Покуття (Коломийський, Снятинський райони) — представлено найповніше збереженою міщанською культурою XIX ст., ремісничими традиціями та музеями. Коломия вважається неофіційною культурною столицею Покуття, де діють Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського та Музей писанки — один із найвідоміших туристичних символів регіону [45, с. 209].

Таким чином, історико-культурна спадщина області має чітко виражену зональність, що забезпечує можливість формування тематичних туристичних маршрутів — «Стародавній Галич», «Шляхами Гуцульщини», «Мистецьке Покуття», «Оборонні твердині Прикарпаття».

Івано-Франківщина входить до складу Карпатського туристичного макрорегіону України. За даними обласного управління туризму, понад 60 % усіх туристичних потоків припадає на культурно-пізнавальний, сакральний та

етнографічний туризм. Регіон має добре розвинену інфраструктуру, що включає понад 300 об'єктів розміщення, десятки туристично-інформаційних центрів та близько 50 сертифікованих туристичних маршрутів [43, с. 57; 44, с. 90].

Основні напрями розвитку туризму такі:

Культурно-пізнавальний туризм — екскурсії історичними центрами Івано-Франківська, Галича, Коломиї; участь у фестивалях («Карпатський простір», «Свято ковалів»).

Релігійно-паломницький туризм — маршрути до монастирів у Маняві, Погоні, Угриневі; відвідування дерев'яних церков, внесених до Списку світової спадщини ЮНЕСКО [46, с. 37].

Етнографічний і сільський туризм — проживання у приватних садибах Верховини, Космача, Яворова з ознайомленням із традиційною культурою Гуцульщини [42, с. 170].

Археологічний туризм — маршрути давніх городищ і курганів Галицького району, що активно використовуються у шкільних освітніх програмах [39, с. 47].

Екологічний туризм — пішохідні, велосипедні й кінні маршрути по Карпатах, зокрема на території Національного природного парку «Гуцульщина» [44, с. 88].

Розвитку туристичної інфраструктури сприяє міжрегіональна співпраця в межах Карпатського Єврорегіону. Зокрема, створюються кластери історико-культурного туризму, спрямовані на збереження спадщини та підвищення конкурентоспроможності регіону [41, с. 713].

Попри високий рівень насиченості історико-культурними ресурсами, туристична система Івано-Франківщини потребує вдосконалення — розроблення єдиної стратегії брендування територій, цифровізації інформаційних ресурсів і відновлення занедбаних пам'яток.

Серед актуальних завдань — забезпечення балансу між туризмом і охороною спадщини, інтеграція туристичного розвитку з місцевими громадами, а також розвиток екомаршрутів і транспортної доступності віддалених гірських сіл [46, с. 37].

Таким чином, географічне положення Івано-Франківської області, поєднане з багатством історико-культурної спадщини, формує комплексний туристичний потенціал, який має не лише економічне, а й важливе культурно-ідентифікаційне значення для сучасної України [43, с. 57; 39, с. 47].

Івано-Франківська область вирізняється цілісною, багаторівневою системою історико-культурних ресурсів, що відображають багатовікову історію українського народу та становлення його національної ідентичності. Тут простежується безперервний культурний розвиток — від археологічних пам'яток доби Трипілля й Київської Русі до релігійних, архітектурних і містобудівних комплексів XVII–XX ст. Така концентрація історичної спадщини на порівняно невеликій території створює унікальне середовище для наукових досліджень, культурної освіти та туристичного освоєння регіону.

Розмаїття типів пам'яток — археологічних, архітектурних, сакральних, етнографічних — формує складну просторову структуру культурного ландшафту області. Вона характеризується зональністю: у центральній частині зосереджені пам'ятки державного значення та провідні музейні установи; на півдні переважають об'єкти традиційної гуцульської культури; північ насичена археологічними та оборонними пам'ятками; а Покуття вирізняється міщанським культурним середовищем і розвитком народних промислів. Така різноманітність створює сприятливі умови для формування тематичних туристичних маршрутів — історико-пізнавальних, релігійних, етнографічних та природно-екологічних.

Важливим чинником привабливості Івано-Франківщини є гармонійне поєднання культурної спадщини з природними ландшафтами Карпат. Гірські масиви, долини річок і мальовничі села не лише підсилюють естетичну вартість регіону, а й формують основу для розвитку сталого туризму, який поєднує відпочинок і культурне пізнання. Водночас саме природне середовище забезпечує збереження автентичних форм традиційного життєвого укладу, що має важливе значення для етнокультурної самобутності місцевого населення.

Сучасний туристичний потенціал області базується не лише на кількості та якості культурних об'єктів, а й на рівні їх інтеграції у туристичну

інфраструктуру. Розвиток мережі туристично-інформаційних центрів, удосконалення транспортної доступності, цифровізація музейних колекцій і створення віртуальних маршрутів сприяють популяризації культурної спадщини серед вітчизняних і зарубіжних туристів. Зокрема, Івано-Франківщина вже є одним із лідерів в Україні за темпами розвитку етнографічного, релігійного та фестивального туризму.

Водночас існують проблеми, що потребують системного вирішення. Це — недостатнє фінансування реставраційних робіт, руйнація частини пам'яток у сільській місцевості, слабка координація між органами охорони культурної спадщини та туристичними структурами, а також нерівномірність розподілу туристичних потоків між районами. Подолання цих проблем можливе через реалізацію комплексної стратегії сталого розвитку, що поєднує охорону пам'яток, розвиток туризму, участь громад та підтримку місцевих ініціатив.

Збереження, популяризація та інтеграція історико-культурної спадщини в сучасну туристичну інфраструктуру мають стати пріоритетом регіональної політики. Саме поєднання культурної автентичності, природного різноманіття та сучасних технологій дає змогу перетворити Івано-Франківщину на один із ключових центрів культурного туризму України та Східної Європи. У цьому контексті історико-культурні ресурси виступають не лише об'єктами охорони, а й стратегічним чинником соціально-економічного розвитку, який зміцнює туристичний бренд регіону та формує позитивний імідж області на міжнародному рівні.

2.2. Детальний аналіз історико-культурних ресурсів ключових міст. Опис найвизначніших об'єктів, їх стану, значення та туристичного потенціалу

Різноманіття архітектурних, археологічних, сакральних та етнографічних пам'яток зосереджено не лише у природних ландшафтах Карпат та Передкарпаття, а й у ключових адміністративних та історичних центрах регіону. Систематичне вивчення історико-культурних ресурсів окремих міст дозволяє окреслити основні закономірності формування культурного простору, оцінити туристичний потенціал та розробити ефективні маршрути культурного та пізнавального туризму.

У цьому розділі здійснюється детальний аналіз історико-культурних ресурсів трьох ключових міст області — Івано-Франківська, Коломиї та Галича. Вибір цих міст обґрунтований їхнім історичним, архітектурним і культурним значенням: Івано-Франківськ є адміністративним та культурним центром області з високою концентрацією архітектурних і музейних об'єктів; Коломия представляє культурно-мистецький потенціал Покуття, включаючи народне мистецтво та ремесла; Галич слугує центром археологічної та середньовічної історичної спадщини, що відображає розвиток Галицького князівства.

Мета цього розділу — систематизувати інформацію про найвизначніші об'єкти історико-культурної спадщини, оцінити їхній стан і туристичний потенціал, а також окреслити проблеми і перспективи їхнього використання в туристичній сфері. Такий підхід дозволяє створити комплексне уявлення про культурний ландшафт області та визначити пріоритети для його збереження і промоції як важливого чинника соціально-економічного розвитку регіону.

Івано-Франківськ.

Історико-урбаністичний контекст.

Місто Івано-Франківськ, історично відоме як Станиславів, було офіційно засноване 7 травня 1662 року, коли поселення отримало Магдебурзьке право та статус міста-фортеці. [48, с. 12; 51] Попередньо на його місці існувало поселення Заболоття в межиріччі Бистриць-Надвірнянської та Солотвинської, на базі якого

магнат Андрій з Потоцьких заклав новий містобудівний осередок з фортифікаційним ядром. [47, с. 7; 49, с. 15]

Упродовж XVII століття місто активно розбудовувалося як адміністративно-фортифікаційний осередок, з укріпленими мурами, валами та системою охорони. Особливим було формування планувальної структури середмістя — центр міста був спроектований як «ринкова площа + ратуша», оточена кам'яницями та корпусами міського магістрату, що відповідало ідеям періоду Магдебурзького права та містобудування ренесансно-барокової Європи. [50, с. 22; 48, с. 18]

В XVIII–XIX століттях Станиславів переживав швидкий розвиток як ремісничо-торговельне місто Галичини. Під владою Австрійської імперії місто включилося в загальноєвропейські транспортні й економічні системи: прокладання залізниці в 1866 році значно прискорило розвиток підприємництва, торгівлі та міської промисловості. [47, с. 45; 49, с. 25] У цей період зростали чисельність мешканців, з'являлися нові житлові квартали, громадські будівлі, палаци шляхетських родин, костели, синагоги та кам'яниці — усе це створювало багатий архітектурний потенціал. [50, с. 23; 48, с. 32]

Цей урбаністичний підйом заклав міцну базу для формування історико-архітектурного середовища Івано-Франківська, яке сьогодні розглядається як один із ключових ресурсів культурно-пізнавального туризму в регіоні. Завдяки збереженню значної частини забудови XVIII–XIX ст., наявності планувальних осей старого міста, збережених кам'яниць, сакральних будівель і палаців, місто має суттєвий історико-архітектурний потенціал, що забезпечує основу для розробки тематичних маршрутів, урбаністичного туризму і розвитку креативного простору. [47, с. 50; 51]

Водночас, ця спадщина також висуває низку викликів: необхідність реставраційних робіт, адаптації пам'яток до сучасного використання без втрати автентичності, інтеграції старої забудови в туристичні продукти та формування якісної інфраструктури обслуговування гостей. Саме тому в контексті розвитку туризму Івано-Франківська важливо поєднувати збереження

історико-урбаністичного середовища з активною промоцією, участю локальної громади та інноваційними рішеннями в сфері культурного менеджменту. [49, с. 30; 50, с. 25]

Найвизначніші об'єкти історико-архітектурної спадщини.

Комплекс Палац Потоцьких.

Комплекс Палацу Потоцьких — один із центральних архітектурних символів міста. Побудований у 1672-1682 роках як резиденція шляхетського роду Потоцьких у межах оборонно-фортифікаційного ядра міста-фортеці Станиславів, він поєднував функції палацу, адміністративного центру й укріплення. У дослідженні архітектурних фрагментів зазначено, що палацова споруда при північному мурі містила портал/браму, а надземні і підземні камери відображають багат шаровість використання комплексу. [53, с. 63-64]

Стан: На сьогодні комплекс потребує масштабної реставрації — частково збережені фундаменти, фасади, підземелля, але значна частина приміщень перебуває в занедбаному стані або використовується не за призначенням. Публічні повідомлення засвідчують, що деякі корпуси палацу включені в програму ревіталізації, але роботи йдуть повільно. [35]

Значення: Палац Потоцьких символізує шляхетську епоху регіону, архітектурне та історичне ядро міста, є базою для тематичного культурного туризму.

Туристичний потенціал: Можливе створення виставкового, музейного чи культурного центру на базі палацу, проведення екскурсій, тематичних подій, фотомаршрутів. Важливо: реалізація цього потенціалу потребує відновлення об'єкта, забезпечення доступу, інтерпретації та промоції.

Центральна площа, ратуша та історична забудова.

Історична площа середмістя та корпуси міської ратуші стали центром урбаністичного та архітектурного розвитку міста. У межах старої частини міста збереглися забудови XVIII–XIX ст., кам'яниці, житлові та громадські будівлі. За даними офіційного міського порталу, в місті на обліку — 555 пам'яток місцевого значення та 5 — національного. [50]

Стан: Забудова центральної частини має відновлені ділянки, але значна кількість житлових будинків-пам'яток перебуває в стані, що потребує реставрації. Наприклад, повідомляється, що понад 400 житлових будинків-пам'яток архітектури міста зареєстровано, але не всі мають достатнє фінансування для їх утримання. [54]

Значення: Ця зона міста формує «обличчя» Івано-Франківська — простір для пішохідного туризму, культурних подій, міської ідентичності.

Туристичний потенціал: Маршрути по історичному центру, архітектурні фотомісця, культурні події на площі, кафе та галереї в контексті старої забудови. Важливим викликом є покращення логістики, інформаційного супроводу та адаптація пам'яток до туристичного використання.

Сакральні споруди міста.

Місто має багату мережу сакральних споруд: муровані церкви, костели, колишні монастирі, що відображають релігійну мультикультурність регіону. Приклади включають костели XVII–XVIII ст., будівлі єзуїтського колегіуму тощо. Станом на сьогодні багато з цих споруд перебувають під охороною, але їхній стан часто потребує реставрації та адаптації до сучасного використання. [52, с. 7]

Стан: Окремі об'єкти значно ухиляються від стандартів збереження — як показує випадок будинку-пам'ятки на вул. Січових Стрільців, 24, де обвал фундаменту та аварійний стан фасаду поставили об'єкт під загрозу. [35]

Значення: Сакральні споруди виступають мостом між минулим і теперішнім, культурною пам'яттю та туристичним продуктом (паломництво, екскурсії).

Туристичний потенціал: Формування маршрутів сакрального туризму, інтеграція з містом-майданчиком культурних заходів, забезпечення інформаційних супроводів, реставраційна просвіта для громади.

Житлові будинки-пам'ятки архітектури.

У місті зосереджено значну кількість житлових будинків, що мають охоронний статус пам'яток архітектури. Наприклад, за даними ЗМІ, мешканці

будинку-пам'ятки на вул. Січових Стрільців, 7 ремонтували фасад за власні кошти через відсутність достатніх міських ресурсів. [54]

Стан: Житлові пам'ятки часто використовуються як житло або комерційні приміщення, що створює складнощі у збереженні автентичності, фасадної композиції, внутрішніх просторових характеристик.

Значення: Ці будинки формують міську тканину, зберігають історичні пласти і є частиною простору повсякденної пам'яті.

Туристичний потенціал: Пішохідні тури «Стара забудова Івано-Франківська», тематичні екскурсії «Пам'ятки житлового фонду», контекстні фотомісця. Водночас такі маршрути потребують обережного підходу, щоб не порушити приватність мешканців і зберегти житлову функцію.

Стан збереження, проблеми і виклики.

Аналіз свідчить, що Івано-Франківськ має значний потенціал архітектурної спадщини, але також стикається з низкою системних викликів:

- недостатнє фінансування реставрації: мешканці змушені власноруч вкладати кошти у відновлення фасадів і елементів пам'яток. [54];
- занепад частини об'єктів, недостатній контроль за дотриманням умов охорони, ризик втрати автентичності або руйнації (як у вул. Січових Стрільців, 24);
- невідповідність сучасної туристичної інфраструктури: відсутність інформаційних табличок, недостатня адаптація маршрутивних систем, брак інтерактивних культурних продуктів;
- балансу між житловою функцією та туристичним використанням: багато пам'яток перебувають у приватній власності або використовуються як житлові/комерційні приміщення, що ускладнює хвилювання реставрацій та відкритості для туристів.

Туристичний потенціал та стратегічні напрями.

Івано-Франківськ має всі передумови для розвитку культурно-пізнавального урбаністичного туризму:

- компактність історичного центру, пішохідна доступність, транспортне сполучення;
- наявність багатопланової архітектурної спадщини (палаці, ратуші, житлові будинки, сакральні споруди), що дозволяє формувати міждисциплінарні маршрути (архітектура + історія + музей + гастрономія);
- можливість розвитку культурних подій, фестивалів, інтерактивних програм, що використовують історичний простір міста;
- потенціал для створення тематичних продуктів: «Палаці і магнати Станиславова», «Архітектура XIX ст. у житловій містобудові», «Старий центр Івано-Франківська: пішохідні тури».

Стратегічно важливо: створити систему інформаційного супроводу (таблички, QR-гід, аудіоекскурсії), інтегрувати пам'ятки в гастрономічну складову міста, забезпечити публічний доступ до приміщень (музейні зони, виставкові простори) та забезпечити сталість охорони (фінансування, участь громади, партнерства).

Коломия.

Історико-урбаністичний контекст

Місто Коломия — одне з найдавніших міст Галичини. Першу літописну згадку про нього датовано 1241 роком, коли в «Галицько-Волинський літопис» згадується: «... Коломию...» як поселення князя [59].

Археологічні дослідження на околицях сучасної Коломиї свідчать, що ще в добу Трипільська культура (≈ III-II тисячоліття до н.е.) на цій території існували поселення [59]. Наявність таких стародавніх пластів підкреслює глибинну історію міської тканини і створює передумови для культурно-туристичного використання: історичні шари, які можна інтегрувати у тематичні маршрути.

У середньовіччі Коломия виконувала не лише локальну, але й транзитно-торговельну та оборонну функцію: завдяки розташуванню на важливому торговельному шляху (Берладська дорога) та біля річки Прут, місто

стало осередком торгівлі, ремесел і міського самоврядування [57, с. 1.] В цей період сформувалась міщанська культура, ремісничі цехи, ринки, а також місто отримало магдебурзьке право або аналогічні форми міського самоврядування, що посилювало його урбаністичну значущість.

Архітектурно-містобудівна спадщина Коломиї

Коломия — одне з найдавніших міст Прикарпаття, що поєднує у своєму просторі пам'ятки різних епох — від княжої доби до сучасності. Вперше згадана у 1241 році, Коломия вже тоді виступала важливим оборонно-торговельним центром, розташованим на перетині шляхів між Галичем, Чернівцями та Снятином [60, с. 14]. У середньовіччі місто мало укріплене ядро та виконувало оборонну функцію, що підтверджують археологічні знахідки у районі сучасної Ратуші [68, с. 48].

У період входження до складу Австро-Угорської імперії (кінець XVIII — початок XX ст.) Коломия стала адміністративним та культурним осередком Покуття. У цей час сформувалася типова для австро-угорських міст планувальна структура — регулярна забудова, історичний центр із Ратушею (1877 р.) та навколишніми кам'яницями у стилях історизму й сецесії [63]; [66]. Значну роль у міському розвитку відігравала єврейська громада, яка сприяла розвитку торгівлі, освіти й ремісництва [68, с. 203].

Серед найвідоміших архітектурних і культурних об'єктів міста — Коломийська ратуша, що є однією з найстаріших в Україні. Її архітектура вирізняється гармонійним поєднанням класицистичних і барокових елементів, а оглядовий майданчик приваблює туристів панорамою старого міста [66].

Найдавнішим сакральним об'єктом є Благовіщенська церква (кін. XVI — поч. XVII ст.), побудована з дерева без жодного цвяха — зразок традиційної галицької дерев'яної архітектури, яка входить до переліку пам'яток національного значення. Важливою пам'яткою духовного життя є Церква святого Архистратига Михаїла (поч. XIX ст.), що відображає синтез народних і барокових традицій Гуцульщини [68, с. 256].

Не менш вагомим є музейний комплекс Коломиї, який формує культурне ядро Покуття. Перш за все — це Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Й. Кобринського, заснований у 1926 році [62]. Його фонди налічують понад 50 000 експонатів, серед яких — унікальні вироби народного мистецтва, традиційні костюми, предмети побуту, ікони, дерев'яна різьба. Колекції репрезентують історико-етнографічну своєрідність регіону та мають високу цінність для культурного туризму [65]. Музей — ядро тематичних ремісничих і етнографічних маршрутів, база для майстер-класів (різьблення, вишивка), резиденцій для майстрів і фестивалів народного мистецтва.

Другим знаковим об'єктом є Музей писанкового розпису (відкритий у 1987 р., сучасна будівля — 2000 р.), який став візитівкою Коломиї та символом українського декоративного мистецтва [61]; [64]. Архітектура музею у формі гігантського писанкового яйця не має аналогів у світі, що забезпечує його популярність серед туристів [67]. Фондова колекція музею налічує понад 12 000 писанок, зібраних з різних регіонів України та діаспори.

Музей діє, користується великою відвідуваністю, але потребує посилення мультимедійного контенту та кращої іноземної мовної інтерпретації для закордонних гостей. Туристичний потенціал: експонат-бренд високої привабливості для одноденних туристичних маршрутів, шкільних екскурсій і міжнародних етнофестивалів.

Варто також відзначити ансамблі історичних кам'яниць у центральній частині міста (вулиці Чорновола, Театральна, Міцкевича), які становлять архітектурну спадщину XIX — початку XX ст. [68, с. 267]. Їх реставрація та адаптація під туристичну й креативну інфраструктуру (кав'ярні, галереї, хостели) відкривають значний потенціал для сталого розвитку культурного середовища.

Частина фасадів та інтер'єрів утримується в доброму стані; інша частина — потребує реставрації через ерозію матеріалу, неузгоджені реконструкції або відсутність комплексного догляду. Туристичний потенціал значний: пішохідні

історичні маршрути, тематичні екскурсії «Міська Коломия», фотомісця та культурні заходи на площах.

Загалом, історико-культурні ресурси Коломий мають високу концентрацію на компактній території, що дозволяє формувати тематичні туристичні маршрути — «Музейна Коломия», «Сакральна архітектура Покуття», «Коломия — місто писанки». Туристична привабливість міста посилюється регулярним проведенням фестивалів народного мистецтва, виставок і майстер-класів у музеях [62]; [67].

Проблеми і виклики та стратегічні напрями.

Коломия має значну кількість історико-культурних об'єктів і високий туристичний потенціал, але стикається з рядом викликів: недостатнє фінансування реставрації окремих пам'яток, що загрожує втраті автентичності, відсутність повної інформаційної системи для туристів: недостатньо табличок, мультимедіа, англomовних гідів, баланс між житловою/комерційною функцією старої забудови та її охороною пам'ятки часто порушується, конкуренція з іншими туристичними дестинаціями заходу України, потреба створення унікальних продуктів.

Проте існують значні можливості: розвиток тематичних маршрутів, міжрегіональна співпраця, залучення грантів на збереження спадщини, активне використання музейних, архітектурних, сакральних ресурсів у освітніх і культурних подіях, фестивалях, посилення бренду міста через унікальні об'єкти (Музей писанки), сувенірну продукцію, майстерні-ремісники.

Збереження пам'яток та інтеграція їх у сучасне міське середовище потребують комплексних програм реставрації, ревіталізації історичної забудови та розвитку культурно-освітніх маршрутів. Такий підхід дозволить підвищити впізнаваність Коломий як одного з провідних центрів культурного туризму Прикарпаття [69].

м. Галич

Історико-культурні ресурси

Галич — один із найдавніших центрів української державності та культури, колишня столиця Галицького князівства, що відігравала ключову роль у формуванні історичного і духовного ландшафту Галичини. Місто має багатовікову історію, яка відображена у численних археологічних, архітектурних та сакральних пам'ятках. Завдяки цьому Галич є важливим осередком культурно-пізнавального, археологічного та паломницького туризму, формуючи унікальний туристичний потенціал регіону [70, с. 27–29; 71, с. 596].

Сучасні дослідження підкреслюють значення Галича як історико-культурного ядра Прикарпаття та елементу національної ідентичності. Місто поєднує давні археологічні шари з урбаністичною забудовою XIX–XX ст., створюючи багатошаровий культурний ландшафт [71, с. 596].

Національний заповідник «Давній Галич» охоплює понад 80 км² і включає Замкову гору, Крилоський посад та Успенський собор, а також численні городища та кургани [71, с. 15–17; 73].

Археологічні розкопки виявили залишки княжих споруд, оборонних валів, житлових будинків, майстерень, а також предмети матеріальної культури: кераміку, металеві вироби та прикраси [71, с. 596; 74]. Частина об'єктів відреставрована, інші потребують додаткового консерваційного захисту [73].

Туристичний потенціал заповідника полягає у поєднанні археологічних об'єктів із музейними експозиціями та інтерактивними маршрутами, що дозволяє відчувати історичний контекст і побачити розвиток Галицького князівства [71, с. 596; 72].

Успенський собор, зведений у XII ст., є видатним прикладом давньоруської сакральної архітектури. Він демонструє елементи візантійського та романського стилів, що відображають культурні впливи епохи та рівень княжої доби [71, с. 596; 72].

Собор зберіг значну частину оригінальних фресок і кам'яної кладки, хоча частина інтер'єру відновлена сучасними реставраційними методами [72]. Ця

пам'ятка є ключовою для розвитку релігійного та паломницького туризму, а також освітньою базою для вивчення історії України [72; 74].

Замкова гора є символом оборонного значення Галича в середньовіччі. Тут збереглися залишки княжих мурів, фундаментів та валів, що дозволяють реконструювати оборонну систему міста [71, с. 596; 74].

Стан пам'ятки різний: частково збережені вали, деякі ділянки піддаються ерозії. Для забезпечення безпечного туристичного відвідування необхідне облаштування оглядових майданчиків та реконструкція стежок [72; 74].

Замкова гора має значний туристичний потенціал завдяки панорамним краєвидам, історичним маршрутам і інтерактивним реконструкціям, що дозволяє відчувати дух середньовічного Галича [71, с. 596; 72].

Музейні та етнографічні експозиції Галича охоплюють як археологічні знахідки, так і предмети культури та побуту населення регіону: іконопис, стародруки, ремісничі вироби, народне мистецтво [72; 74].

Етнографічний музей просто неба демонструє житлові та господарські споруди, культові об'єкти і традиції, що дозволяє туристам та дослідникам відчувати атмосферу минулих століть і зрозуміти культурну спадщину Галичини [71, с. 596].

Інтеграція музейних об'єктів у туристичні маршрути, зокрема «Давній Галич», сприяє розвитку культурно-пізнавального туризму та підвищує освітню цінність подорожі [71, с. 596; 72].

Окрім Успенського собору, у Галичі збереглися численні культові споруди: церква св. Пантелеймона, Успенський скит та інші пам'ятки XII–XVIII ст. [72; 74].

Стан більшості храмів варіюється: деякі відреставровані, інші потребують догляду. Нематеріальна спадщина (обряди, традиції, святкування) активно зберігається й використовується для розвитку релігійного туризму [72; 74].

Туристичний потенціал сакральних пам'яток полягає у поєднанні духовної атмосфери, історичного значення та можливості екскурсійної та освітньої діяльності [72; 71, с. 596].

Проблеми та перспективи розвитку

Головні проблеми розвитку історико-культурних ресурсів Галича пов'язані з низкою факторів. По-перше, недостатнє фінансування реставраційних робіт значно уповільнює збереження пам'яток архітектури та археології, що веде до погіршення їхнього стану і зменшення туристичної привабливості [71, с. 596]. По-друге, ерозійні процеси та негативні природні впливи, такі як опади, вітрове навантаження та замулення археологічних об'єктів, загрожують збереженню відкритих пам'яток і історико-ландшафтних комплексів [74]. По-третє, сучасні антропогенні фактори, серед яких будівництво в межах історичних зон, неконтрольований туризм і відсутність системи охоронних зон, також створюють додаткові ризики для автентичності та цілісності об'єктів [71, с. 596].

Разом із тим, перспективи розвитку Галича виглядають обнадійливо. Подальші реставраційні програми, які передбачають не лише консервацію пам'яток, а й їхню комплексну інтеграцію у туристичну інфраструктуру, дозволять забезпечити стійке збереження культурної спадщини [71, с. 596; 72]. Мультимедійна інтерпретація пам'яток, включно з віртуальними реконструкціями та інтерактивними експозиціями, дозволяє туристам глибше ознайомитися з історією Галича та відчувати атмосферу середньовічного міста, що підвищує освітню та культурну цінність подорожі [72].

Особливу увагу слід приділити розвитку археологічного туризму, що включає організацію екскурсійних маршрутів, тематичних фестивалів та практичних занять із реконструкції стародавніх технологій. Це дозволить не лише зберегти об'єкти культурної спадщини, але й зробити їх активним ресурсом для економічного розвитку регіону [74]. Крім того, важливо інтегрувати Галич у ширші туристичні маршрути Івано-Франківської області, поєднуючи археологічні, сакральні та музейні об'єкти з природними та рекреаційними ресурсами, що дозволить створити комплексні культурно-пізнавальні програми для різних категорій туристів [71, с. 596; 72].

Таким чином, успішне вирішення існуючих проблем і реалізація запропонованих перспектив забезпечить збереження історико-культурної спадщини Галича та її ефективне використання як ресурсу сталого туристичного розвитку.

Детальний аналіз історико-культурних ресурсів ключових міст Івано-Франківської області — Івано-Франківська, Коломиї та Галича — дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо їхнього стану, значення та туристичного потенціалу.

По-перше, усі три міста демонструють багатовікову історію, яка відображена у структурі міської забудови, архітектурних ансамблях, сакральних спорудах та археологічних комплексах. Івано-Франківськ вирізняється гармонійним поєднанням середньовічного ядра з забудовою XIX–XX століть, що створює потужний потенціал для урбаністичного та культурно-пізнавального туризму. Коломия, з її давньою історією та розвитком міщанської культури, пропонує туристам унікальні маршрути, пов'язані з архітектурною та етнографічною спадщиною. Галич, як колишня столиця Галицького князівства, має особливу історико-археологічну цінність, а також численні сакральні та музейні об'єкти, що формують основу для релігійного і археологічного туризму.

По-друге, стан пам'яток у містах варіюється: частина об'єктів добре збережена та відреставрована, частина потребує додаткових заходів консервації та охорони. Це підкреслює важливість системного підходу до управління культурною спадщиною, включно з охороною, реставрацією та інтеграцією у туристичні маршрути.

По-третє, туристичний потенціал регіону значною мірою визначається поєднанням архітектурної, сакральної, археологічної та етнографічної спадщини з природними ландшафтами. Це створює можливості для розвитку різних видів туризму: культурно-пізнавального, релігійного, археологічного, освітнього та рекреаційного. Водночас для реалізації цього потенціалу необхідне підвищення якості туристичної інфраструктури, розробка комплексних маршрутів та впровадження сучасних технологій інтерпретації пам'яток.

Отже, Івано-Франківськ, Коломия та Галич є ключовими осередками історико-культурної спадщини області, а їхнє комплексне збереження та використання сприяє формуванню унікального туристичного бренду регіону, підвищенню його привабливості для внутрішнього та міжнародного туризму, а також розвитку культурно-освітніх і наукових програм.

2.3. Проблеми збереження та використання історико-культурних ресурсів. Виявлення основних загроз (руйнування, нераціональне використання, недостатнє фінансування) та аналіз існуючих програм захисту

Історико-культурні ресурси Івано-Франківської області представляють собою надзвичайно цінну частину національної спадщини України, яка включає археологічні комплекси, архітектурні ансамблі, сакральні споруди, етнографічні об'єкти та унікальні ландшафтні пам'ятки. Кожна категорія об'єктів відображає багатовікову історію розвитку регіону, культурні впливи різних епох та соціально-економічні процеси, що формували локальну ідентичність. Водночас ці ресурси знаходяться під постійним тиском як природних, так і антропогенних факторів, що загрожує їхній автентичності, цілісності та довготривалому збереженню. До основних загроз належать фізичне руйнування пам'яток під впливом часу і погодних умов, ерозія та деградація археологічних та архітектурних об'єктів, а також негативний вплив неконтрольованого будівництва та туристичного навантаження.

Надзвичайно важливим аспектом є також **нераціональне використання історико-культурної спадщини**, коли об'єкти або експлуатуються без належної охорони, або залишаються поза увагою системи державної та місцевої підтримки. Недостатнє фінансування реставраційних і консерваційних робіт ускладнює відновлення та збереження пам'яток, особливо у малих містах і селах, де ресурси обмежені, а спеціалістів з охорони спадщини недостатньо.

Виявлення основних загроз, їх системний аналіз та оцінка ефективності існуючих програм охорони і використання спадщини є критично важливими для формування комплексної стратегії сталого культурного туризму, яка б забезпечувала одночасно **збереження історико-культурних ресурсів, підвищення туристичної привабливості регіону та залучення громадськості до процесу охорони та популяризації спадщини**. Таке поєднання дозволяє створювати умови для балансованого розвитку туризму, освіти, наукових досліджень та культурної самобутності регіону.

Основні загрози.

Однією з найсерйозніших та найпоширеніших загроз для історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області є їхнє фізичне руйнування, спричинене як природними чинниками, так і антропогенним впливом. Значна частина пам'яток регіону — це споруди та об'єкти, що існують упродовж сотень років, а іноді й тисячоліть, тому їхня збереженість безпосередньо залежить від якості матеріалів, кліматичних умов, режиму використання та рівня охорони. Необхідність системного моніторингу та охоронних заходів для таких об'єктів особливо підкреслюється у матеріалах парламентських слухань щодо стану археологічної спадщини України [76].

Передусім до групи найбільш вразливих об'єктів належать дерев'яні сакральні споруди Гуцульщини та Покуття, які формують унікальний культурний пласт архітектури Карпатського регіону. Дерево як будівельний матеріал є природно недовговічним, а тому ці пам'ятки особливо чутливі до вологості, перепадів температур, грибкових уражень, комах-шкідників та атмосферної ерозії. Багато храмів XVIII–XIX ст. потребують термінової реставрації, проте значна частина перебуває у незадовільному або аварійному стані. Подібні проблеми, пов'язані з деградацією автентичних конструкцій і відсутністю належного догляду, неодноразово фіксуються у фахових аналізах стану збереження українських пам'яток [77].

Не менш складна ситуація спостерігається з архітектурними пам'ятками міського типу — кам'яницями, ратушами, старими адміністративними будівлями та громадськими спорудами у Івано-Франківську, Коломиї, Рогатині та інших містах. Частина цих будівель зведена у XVIII–XIX ст., містить декоративні елементи, ліпнину, унікальні фасади, проте роки недостатнього догляду призвели до руйнування штукатурки, тріщин у стінах, обвалення елементів декору, корозії металевих конструкцій. Як зазначає М. В. Бевз, для історичних міських ансамблів характерною є проблема втрати автентичних елементів та руйнування історичного середовища під впливом часу й сучасних урбанізаційних процесів [75, с. 38–41].

Окремою категорією є археологічні пам'ятки, зокрема городища давнього Галича, кургани, давні поселення та об'єкти трипільської культури. Їхня вразливість пов'язана передусім із відкритим характером пам'яток та недостатнім рівнем консервації. Природні процеси — ерозія ґрунтів, затоплення під час паводків, діяльність ґрунтових вод — поступово знищують стратиграфію та археологічні шари. У матеріалах парламентських слухань наголошується, що значна частина українських археологічних об'єктів поступово руйнується через відсутність належного укріплення та регулярного нагляду з боку органів охорони культурної спадщини [76].

У деяких випадках руйнування прискорюють і сучасні господарські роботи: оранка, будівництво, прокладання комунікацій без археологічного супроводу. Це призводить до втрати археологічних шарів, порушення автентичного ландшафту й зниження наукової цінності пам'ятки.

До окремих загроз також належать зміни клімату, які впливають на динаміку руйнування. Зростання кількості аномальних температурних коливань, підвищення вологості, інтенсивні атмосферні опади та буревії пришвидшують амортизацію матеріалів. Камінь і цегла піддаються вивітрюванню, соляно-мінеральні процеси спричиняють руйнування внутрішніх структур, а часті замерзання-відтавання створюють мікротріщини, що поступово розширюються.

Суттєву роль відіграє й антропогенний фактор, який включає як свідомі, так і несвідомі дії людини. Вандалізм, неконтрольований доступ туристів, руйнування інтер'єрів, недбале ставлення до музейних експонатів та археологічних ділянок суттєво погіршують стан пам'яток. У матеріалах НІСД наголошується, що відсутність належної інфраструктури для регулювання туристичних потоків, а також слабкий контроль за несанкціонованим доступом загрожують багатьом археологічним локаціям України [77].

Додатковими загрозами є самовільні реконструкції та перепланування будівель, що мають статус пам'яток, особливо у приватній власності. Порушення вимог реставрації та охоронних зон призводить до втрати автентичності та часто

суперечить принципам, визначеним у науковій літературі щодо збереження історичних міських ансамблів [75, с. 42–45].

У підсумку, фізичне руйнування пам'яток є системною проблемою, що потребує комплексного реагування: від посилення нормативного контролю та реставраційних програм до підвищення рівня обізнаності населення щодо важливості збереження культурної спадщини. Без своєчасних заходів багато об'єктів можуть бути втрачені безповоротно, що негативно позначиться як на культурній ідентичності регіону, так і на його туристичній привабливості.

Однією з ключових загроз для історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області є їх нераціональне й несистемне використання, що проявляється у невиваженому містобудівному розвитку, надмірному туристичному навантаженні, порушенні правил охорони пам'яток, комерціалізації культурного простору та відсутності комплексного стратегічного планування. За даними експертного аналізу Національного інституту стратегічних досліджень, саме недостатня координація між органами влади та власниками об'єктів культурної спадщини часто стає головним чинником деградації пам'яток у регіонах України [77].

У багатьох історичних містах області — Івано-Франківську, Коломії, Рогатині, Галичі — спостерігається тенденція до щільної забудови історичних кварталів, що нерідко суперечить чинним охоронним нормам. В історичних центрах з'являються новобудови, які не відповідають архітектурним масштабам, стилістиці та висотності історичного середовища. Як зазначає М. В. Бевз, сучасні тенденції «інтенсивного уплотнення історичних міст» призводять до втрати силуетних ліній, порушення традиційної структури кварталів та зниження містобудівної цінності пам'яток [75, с. 39–40].

У випадку Івано-Франківська проблема ускладнюється активним розвитком комерційної та житлової інфраструктури в зоні історичної фортеці та прилеглих старих кварталів. Подібні процеси фіксуються і в Коломії, де історичні кам'яниці XIX ст. поступово втрачають автентичні елементи під час модернізацій без реставраційного супроводу. Не менш уразливим є Галич, де

туристичне освоєння території біля Замкової гори та давнього городища часто не супроводжується археологічним контролем, що створює ризик порушення культурних шарів.

Відповідно до законодавчих вимог, більшість пам'яток архітектури та археології повинні мати охоронні зони з обмеженнями щодо нових будівель, зміни рельєфу, благоустрою й інженерних робіт. Проте в реальності режими таких зон часто ігноруються або не оновлюються відповідно до сучасних умов. У матеріалах парламентських слухань наголошується, що значна частина українських пам'яток не має затверджених або актуалізованих зон охорони, що створює передумови для забудови та порушення їхнього історичного ландшафту [76].

Частими є випадки, коли власники чи орендарі об'єктів здійснюють «ремонтні» чи «реконструкційні» роботи без дозволів, замінюють автентичні матеріали на сучасні, проводять перепланування внутрішніх приміщень або добудови, що кардинально порушує первинний вигляд пам'ятки. Для архітектури Карпатського регіону це особливо критично: численні дерев'яні храми Гуцульщини втратили автентичне гонтове покриття, декоративні елементи й композиційні пропорції внаслідок невідповідних ремонтів. Подібні процеси описує Бевз у дослідженнях, присвячених регенерації історичних містобудівних ансамблів [75, с. 41–43].

Поступове зростання туристичних потоків сприяє розвитку економіки регіону, але водночас створює ризики перевантаження пам'яток. Надмірна кількість відвідувачів, відсутність регульованих маршрутів, невідповідна інфраструктура та неконтрольований доступ сприяють прискореному руйнуванню та втраті автентичності об'єктів. У документах НІСД наголошується, що популярні пам'ятки часто не мають достатньої інфраструктури для безпечного розподілу туристів, що призводить до шкоди для культурних ресурсів і зниження якості відвідування [77].

Значною проблемою є також комерціалізація історичного середовища: розміщення реклами, літніх майданчиків, торговельних конструкцій у межах

пам'яток та історичних площ. Це не лише візуально спотворює простір, але й зменшує культурну й емоційну цінність історичного середовища як цілісного ансамблю.

Брак стратегічних програм використання культурної спадщини є однією з фундаментальних проблем. Часто рішення приймаються ситуативно, без урахування довгострокових наслідків. Відсутність узгодженості між відомствами, місцевими громадами, музеями та приватними власниками призводить до розбалансованого управління, що створює хаотичний характер змін у середовищі пам'яток. Про залежність ефективності збереження від чіткого розподілу повноважень та відповідальності неодноразово йдеться в аналітичних оглядах парламентських слухань [76].

Додатковою проблемою є невміння інтегрувати культурну спадщину у сучасні економічні моделі — туризм, креативні індустрії, освітні практики. Багато об'єктів археології та архітектури залишаються недостатньо включеними в туристичні маршрути, не мають інформаційних систем інтерпретації або не використовуються як простір для культурних заходів. Це призводить до їхнього функціонального занепаду, навіть якщо фізичний стан залишається задовільним.

Ефективне збереження спадщини неможливе без активної участі місцевих громад. Проте рівень залучення населення у процеси охорони спадщини поки що залишається низьким. У звітах НІСД зазначається, що саме громадська участь і волонтерська активність є ключовим чинником успішної збереженості пам'яток у багатьох країнах Європи, тоді як в Україні ці практики лише формуються [77].

Недостатня обізнаність населення, обмежена кількість освітніх програм, слабка популяризація культурних об'єктів призводять до того, що пам'ятки не сприймаються як стратегічний ресурс громади, а радше — як «даність», що не потребує догляду.

Нераціональне використання історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області є комплексною проблемою, що охоплює містобудівну політику, систему охорони, туристичне навантаження, рівень управління та комунікації з громадою. З огляду на це, подальше збереження культурної

спадщини потребує стратегічного, науково обґрунтованого та міждисциплінарного підходу.

Однією з ключових загроз для історико-культурної спадщини Івано-Франківської області є хронічний дефіцит фінансування, який обмежує можливості як для консервації, так і для повноцінної реставрації пам'яток. Це особливо відчутно в малих містах, селах та серед сакральних і архітектурних об'єктів, які не є комерційно привабливими, але мають високу культурну цінність.

За даними аналітиків проєкту «Restoring Ukraine Together», фінансування культури з місцевих бюджетів у 2022 році значно скоротилось: державні видатки на культуру зменшилися на 39,78% в гривневому еквіваленті, а видатки місцевих бюджетів — на 12,09%, що ставить під загрозу фінансування реставраційних програм. [78] Це означає, що навіть базові витрати на утримання пам'яток та їх охорону часто не покриваються місцевими коштами.

Крім того, у сфері реставрації існують законодавчі та організаційні бар'єри. За даними постанови Верховної Ради України № 2716-VIII, ухваленої після парламентських слухань, одним із викликів є відсутність сталих джерел фінансування реставраційних проєктів, а також слабка залученість місцевих громад і приватного сектора до інвестицій у спадщину. [79]

Також науковці вказують, що бюджетне фінансування культурної спадщини залишається залишковим. Згідно з дослідженням Молочка, післявоєнна відбудова пам'яток часто відбувається без достатнього фінансового ресурсного забезпечення, а це призводить до обмеження масштабів відновлювальних робіт і пріоритетності лише найбільш «показових» об'єктів. [80, с. 68–70]

У той самий час існують позитивні приклади грантової підтримки, але їхня роль не компенсує системної бюджетної нестачі. Наприклад, Український культурний фонд оголошує конкурси на гранти саме для сектору «Культурна спадщина» — проте їхній фінансовий ресурс (на 2025 рік — 43 млн грн) є недостатнім для покриття потреб усіх об'єктів спадщини. [81]

Отже, недостатність фінансування — це не лише питання грошей, але й питання моделі управління. Потрібні більш сталий підхід, механізми залучення меценатів, донорів та приватного капіталу, а також чітке пріоритизування проектів реставрації. Інакше значна частка історико-культурних об'єктів може залишитися в занедбаному стані або бути втрачена для майбутніх поколінь.

Аналіз існуючих програм і механізмів захисту історико-культурних ресурсів.

Охорона історико-культурної спадщини в Україні регламентується низкою законодавчих та нормативних актів, державними та місцевими програмами, а також ініціативами громадськості. Ефективність збереження культурних ресурсів залежить від комплексного підходу, який включає правові, фінансові, організаційні та соціокультурні механізми.

Основою правового забезпечення охорони культурної спадщини є Закон України «Про охорону культурної спадщини» [82]. Він визначає ключові механізми захисту пам'яток: юридичний статус об'єктів, вимоги до їх реставрації, облік у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України, контроль за дотриманням охоронних зон та режимів.

Держава фінансує реставраційні та консерваційні роботи через бюджетні програми, серед яких особливе значення мають:

Програма збереження дерев'яної сакральної архітектури, що підтримує відновлення церков та каплиць Гуцульщини, Покуття та Коломийського регіону [83, с. 120];

Програми підтримки Національного заповідника «Давній Галич», які передбачають археологічні дослідження, консервацію об'єктів та інтеграцію їх у туристичні маршрути [84];

Державні гранти на відновлення історичних об'єктів, що виділяються Міністерством культури та інформаційної політики України, зокрема на реконструкцію міських кам'яниць, палаців та костелів [85].

Незважаючи на наявність таких механізмів, держава стикається з обмеженістю бюджетних ресурсів. Наприклад, за офіційними даними

Мінкультури, на 2022–2023 рр. видатки на реставрацію пам'яток з державного бюджету покривали лише близько 45 % потреб, що обмежує можливості комплексної консервації [85].

Важливо зазначити, що успішність державних програм також залежить від правильного пріоритизування об'єктів. Національні пам'ятки та об'єкти, що перебувають під загрозою зникнення, отримують пріоритетне фінансування, тоді як локальні та маловідомі об'єкти часто залишаються поза увагою, що створює ризики втрати культурної цінності.

На рівні Івано-Франківської області активно функціонують місцеві програми охорони культурної спадщини, які доповнюють державні ініціативи. Серед них:

регіональна програма охорони культурної спадщини Івано-Франківської області, спрямована на підтримку історичних центрів, реставрацію сакральних і житлових пам'яток, а також проведення археологічних досліджень [83, с. 596];

програми розвитку туризму, що включають елементи реставрації та музеєфікації, наприклад, створення туристичних маршрутів у містах Івано-Франківськ, Коломия та Галич;

ініціативи органів місцевого самоврядування щодо ревіталізації історичних центрів і облаштування музейних просторів у реконструйованих будівлях.

Деякі проєкти передбачають співфінансування реставраційних робіт пам'яток національного та місцевого значення. Наприклад, у Галичі та Городенці місцева влада разом із грантовими програмами реставрує історичні будівлі та відновлює втрачені архітектурні елементи [86, с. 45–46].

Водночас ряд експертів зауважує, що ефективність регіональних програм часто обмежується нестачею коштів і відсутністю довгострокових стратегій реалізації. Деякі проєкти мають лише концептуальну основу, без конкретного фінансового забезпечення, що ускладнює комплексну охорону спадщини [87, с. 112].

В останні роки спостерігається активізація громадських організацій, волонтерських рухів та краєзнавчих товариств, що відіграють важливу роль у моніторингу та збереженні культурних ресурсів:

проведення наукових і краєзнавчих досліджень стану пам'яток, включно з архітектурними, археологічними та сакральними об'єктами [88];

ініціювання локальних реставраційних та консерваційних акцій у співпраці з місцевими школами та університетами;

популяризація історико-культурних ресурсів через медіа, соціальні мережі та інтерактивні експозиції;

залучення місцевих мешканців до охорони пам'яток, організація культурних подій у відреставрованих об'єктах, розвиток культурного туризму [89].

Такі ініціативи компенсують недостатнє державне фінансування і підвищують соціальну відповідальність громади за збереження спадщини. Проте активність громадськості потребує інституційної підтримки, включно з юридичними, консультаційними та фінансовими механізмами.

Сучасні програми охорони спадщини нерідко не інтегровані у туристичну інфраструктуру регіону. Незважаючи на наявність маршрутів і музейних експозицій, значна частина пам'яток залишається недоступною для широкого туристичного потоку. Це пов'язано з відсутністю належного інфраструктурного забезпечення, обмеженою транспортною доступністю, недостатньою інформаційною підтримкою та низькою видимістю у туристичних медіа [90].

Фахівці наголошують, що комплексна інтеграція культурних об'єктів у туристичні маршрути, зокрема через використання сучасних цифрових технологій (мобільні додатки, 3D-реконструкції, віртуальні тури), здатна значно підвищити привабливість регіону та забезпечити стає фінансування з туристичних потоків [90, с. 21].

Перспективи покращення ситуації

Для ефективного збереження та раціонального використання історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області необхідно застосовувати

комплексний підхід, що поєднує правові, фінансові, організаційні та освітні інструменти.

Однією з головних проблем залишається недостатнє державне та місцеве фінансування. Для вирішення цієї проблеми рекомендується залучати комбіновані джерела коштів: державний бюджет, місцеві програми, приватні інвестиції та міжнародні гранти [82; 83, с. 120]. Таке фінансування повинно передбачати не лише реставрацію окремих пам'яток, але й системну консервацію комплексів архітектури, сакральних об'єктів та археологічних територій. Наприклад, програма збереження дерев'яної сакральної архітектури у регіоні дозволяє не лише відновлювати конструкції церков, але й проводити профілактичні роботи щодо захисту від гниття та шкідників [87, с. 45].

Важливим напрямом є створення туристичних маршрутів, що забезпечують баланс між доступністю та збереженням автентичності пам'яток. Це передбачає зонування територій, регулювання туристичного потоку, облаштування інфраструктури для комфортного та безпечного відвідування [85, с. 22]. Наприклад, інтеграція маршруту «Давній Галич – Коломия – Івано-Франківськ» дозволяє об'єднати археологічні, архітектурні та етнографічні об'єкти, забезпечуючи одночасно охорону та популяризацію культурної спадщини [84].

Сучасні технології дозволяють зробити історико-культурні ресурси більш доступними та зрозумілими для широкої аудиторії. Використання мультимедійних експозицій, віртуальних реконструкцій, інтерактивних додатків і доповненої реальності сприяє підвищенню туристичної привабливості та водночас зменшує фізичний контакт відвідувачів з пам'ятками [90; 88, с. 18]. Наприклад, в Івано-Франківську та Коломиї цифрові гіді та VR-тури дозволяють демонструвати автентичний стан історичних будівель та втрачені архітектурні елементи без ризику пошкодження об'єктів.

Якісна охорона та реставрація пам'яток неможливі без висококваліфікованих фахівців. Рекомендовано підготовку та перепідготовку археологів, реставраторів, істориків та музейних працівників, а також розвиток

спеціалізованих навчальних програм у закладах освіти та музеях [86, с. 112]. Залучення фахівців дозволяє не лише виконувати професійну реставрацію, але й ефективно управляти туристичними потоками та інтегрувати культурну спадщину у сучасне міське середовище.

Громадські організації та волонтерські рухи відіграють ключову роль у збереженні культурної спадщини. Розвиток освітніх програм, культурних проєктів, ініціатив із залучення молоді підвищує соціальну відповідальність за збереження пам'яток та сприяє формуванню громадського контролю [89; 91]. Досвід місцевих краєзнавчих товариств показує, що за умови підтримки влади та партнерства з бізнесом можна значно підвищити ефективність охоронних заходів.

Інтеграція охорони спадщини у туристичну стратегію дозволяє не лише зберегти пам'ятки для наступних поколінь, а й створити стаке джерело фінансування через розвиток культурного туризму. Використання комплексного підходу забезпечує гармонійний розвиток регіону, поєднує збереження автентичності об'єктів, їх культурно-освітню функцію та економічну вигоду для місцевих громад [83; 85].

Узагальнюючи, перспективи покращення ситуації в Івано-Франківській області включають:

- стабільне фінансування реставраційних робіт;
- створення та модернізацію туристичних маршрутів;
- впровадження цифрових технологій для інтерпретації спадщини;
- підготовку висококваліфікованих фахівців;
- активізацію місцевих громадських ініціатив.

Комплексна реалізація цих заходів сприятиме збереженню історико-культурних ресурсів регіону та формуванню його конкурентного туристичного потенціалу на національному та міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСТ

3.1. Туристично-рекреаційний потенціал історико-культурної спадщини. Розробка можливих тематичних маршрутів, подій та фестивалів, що базуються на існуючих ресурсах

Історико-культурна спадщина Івано-Франківської області є не лише важливим елементом національної ідентичності, а й значним ресурсом для розвитку туристичної галузі. Багаточисельність культурних об'єктів — архітектурні комплекси, археологічні пам'ятки, сакральні споруди та етнографічні осередки — створює унікальні можливості для культурно-пізнавального та рекреаційного туризму.

Розділ присвячено аналізу туристично-рекреаційного потенціалу історико-культурних ресурсів регіону, оцінці їх доступності та привабливості для туристів, а також розробці можливих тематичних маршрутів, подій і фестивалів. Мета — визначити напрямки ефективного використання культурної спадщини для формування стійкого та інтегрованого туристичного продукту, що поєднує охорону пам'яток, культурне навчання та розвиток регіональної економіки.

Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу історико-культурної спадщини Івано-Франківської області.

Івано-Франківська область поєднує багатство природних ландшафтів Карпат з унікальною історико-культурною спадщиною, що створює значний потенціал для розвитку туризму. Цей потенціал охоплює містобудівні пам'ятки, археологічні об'єкти, сакральні споруди та етнографічні центри — усі вони можуть стати основою для різноманітних туристичних продуктів: культурно-пізнавального, релігійного, археологічного та етнографічного.

Основні категорії історико-культурних ресурсів.

Архітектурні пам'ятки. У регіоні зосереджено значну кількість архітектурних об'єктів — замки, історичні міські будівлі, палаци та інші споруди. За дослідженням І. Лисого, туристично-рекреаційна цінність замків Івано-Франківщини (зокрема в Галичі, Раковеці, Чернелиці) є середньою за

рівнем адаптації, але вони мають великий потенціал для музейного використання та організації подій [92, с. 45].

Археологічні ресурси. Національний заповідник «Давній Галич» належить до ключових археологічних осередків, що приваблює туристів експозиціями давньоруських укріплень та розкопок. Інтерпретація таких об'єктів може бути посилена за допомогою освітніх маршрутів та реконструкцій, створюючи потужний науково-пізнавальний продукт [84].

Сакральні об'єкти. Дерев'яні гуцульські церкви, старовинні скити та монастирі мають високу сакральну та архітектурну цінність. За даними порталу IfTourism, у регіоні зберігаються унікальні храмові споруди, серед яких церкви в Нижньому Вербіжі та Рогатині, які є важливими точками релігійного та культурного туризму [94].

Історичні та етнографічні об'єкти. Окрему привабливість становлять етнографічні центри, традиційні ремісничі осередки та музеї народного мистецтва (наприклад, у Коломиї), що формують глибокий культурний шар подорожей [95].

Просторова й інфраструктурна доступність.

Територіальне розташування. Географічне розміщення Івано-Франківської області в Передкарпатті та в Карпатах додає туристичної привабливості — сьогодні багато об'єктів розміщені в мальовничих гірських районах (Косів, Верховина, Надвірна), що сприяє розвитку рекреаційного туризму [93].

Інфраструктура. У регіоні розвинені транспортні зв'язки, але деякі менш відвідувані пам'ятки страждають від обмеженого туристичного забезпечення — недостатня кількість готелів, ресторанів, зон відпочинку.

Інформаційна доступність. Завдяки цифровим ресурсам (туристичні сайти, мобільні додатки) туристи можуть планувати маршрути з урахуванням історико-культурних об'єктів області [94].

Особливості цільових туристичних сегментів.

Культурно-пізнавальний туризм. Туристи, які цікавляться історією, архітектурою та археологією, можуть відвідати замки, старовинні міста, археологічні розкопки [92, с. 48].

Релігійний туризм. Сакральні місця регіону — монастирі, церкви — створюють потенціал для паломницьких маршрутів [94].

Рекреаційний туризм. Гірські райони Івано-Франківщини відкривають можливості для активного відпочинку: гірські походи, вело- та кінні маршрути [93].

Фестивальний та подієвий туризм. Регулярні культурні фестивалі та події на базі історико-культурних ресурсів здатні стимулювати сезонні потоки туристів [95].

Перспективи та рекомендації.

Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Івано-Франківської області потребує комплексного підходу, що поєднує збереження історико-культурної спадщини з активною інтеграцією у сучасну туристичну інфраструктуру.

Одним із ключових напрямків є створення маршрутів, які об'єднують різні категорії пам'яток — архітектурні, археологічні, сакральні та етнографічні. Наприклад, можна розробити маршрути «Слідами Галичини», що поєднуюватимуть відвідування замків, старовинних монастирів, етнографічних музеїв і природних пам'яток регіону. Такі маршрути сприяють більш глибокому зануренню туриста в історію, культуру та традиції, створюючи комплексний досвід подорожі, що поєднує навчальну, розважальну та пізнавальну складові 9

Для ефективного розвитку туризму важливе створення зручної і безпечної інфраструктури: сучасних готелів та хостелів, парковок біля туристичних об'єктів, інформаційних центрів та туристичних стоянок, а також зручних шляхових знаків та оглядових майданчиків. Це дозволить не лише покращити доступність пам'яток, а й забезпечить комфорт туристів, що підвищить привабливість регіону в цілому [92, с. 48].

Активна участь місцевих громад і партнерів (культурних установ, бізнесу, неурядових організацій) через проведення фестивалів, етнографічних свят та мистецьких подій є важливим елементом популяризації спадщини. Такі ініціативи стимулюють розвиток локальної економіки, створюють робочі місця і підвищують рівень зацікавленості населення у збереженні культурних цінностей [95; 84].

Впровадження сучасних цифрових рішень, таких як мобільні додатки з інтерактивними картами та гідами, VR-тури історичних об'єктів, онлайн-екскурсії та мультимедійні матеріали, дозволяє розширити аудиторію туристів та залучати молодь. Цифрові технології також сприяють популяризації рідкісних та віддалених пам'яток, забезпечуючи віртуальний доступ для тих, хто не може відвідати їх особисто [93; 94].

Важливим перспективним напрямком є формування мережі туристичних маршрутів, що поєднують культурні об'єкти Івано-Франківської області з природними зонами Карпат та пам'ятками сусідніх регіонів. Такі маршрути можуть включати як піші та вело-маршрути, так і автомобільні тури, об'єднуючи історичні, природні та культурні складові. Це сприяє розвитку інтегрованого туризму та створює основу для формування унікального туристичного бренду регіону [95].

Тематичний туристичний маршрут: «Історія та сучасне мистецтво Івано-Франківська»

Івано-Франківськ є унікальним містом, яке поєднує багат шарову історико-культурну спадщину з активним сучасним культурним життям. Засноване у XVII ст. як фортифіковане місто Станиславів, воно зберегло середньовічні, австро-угорські та сучасні архітектурні елементи, що створює значний туристично-рекреаційний потенціал [92, с. 46].

Маршрут «Історія та сучасне мистецтво Івано-Франківська» має на меті комплексне ознайомлення туристів із багатою спадщиною міста, поєднання культурно-пізнавальних, релігійних та арт-туристичних елементів, а також

активну взаємодію відвідувачів із локальними культурними та креативними просторами.

1. Площа Ринок — історичне серце міста

Площа Ринок, центральна площа міста, є серцем його історико-урбаністичного розвитку. Ратуша та кам'яниці XVII–XIX ст. формують унікальний архітектурний ансамбль, що демонструє міське середовище Галичини. Під час екскурсії туристи знайомляться з історією Станиславова, міщанським життям, торговельними та ремісничими традиціями.

Тут також можливе проведення сезонних фестивалів, ярмарків, культурних подій та музичних перформансів. Площа активно використовується для інтерактивних турів, лекцій та пішохідних екскурсій. Відвідувачі можуть ознайомитися з архітектурними стилями будівель, їх історією та відомими мешканцями, що формували культурне життя міста.

2. Палаці та історичні будівлі

Палац Потоцьких — одна з архітектурних перлин Івано-Франківська, приклад бароко кінця XVIII ст. Сьогодні в ньому розташовано музей сучасного мистецтва. Відвідувачі можуть оглянути експозиції українського та міжнародного мистецтва, брати участь у майстер-класах та лекціях. Палац слугує важливою локацією для фестивалів та культурних подій [92, с. 48; 94].

Інші історичні будівлі, зокрема кам'яниці XIX–XX ст. на вулиці Шевченка, демонструють міську архітектуру та стиль життя мешканців того часу. Ці споруди можна використовувати для тематичних екскурсій, лекцій з історії міста та інтерактивних заходів для туристів.

3. Сакральні об'єкти

Сакральні споруди Івано-Франківська відіграють ключову роль у культурно-релігійному туризмі.

Костел Святого Франциска — готична архітектура XVII ст., одна з найстаріших церков міста. Туристи можуть ознайомитися з історією костелу та релігійними традиціями регіону [94].

Катедра Святого Воскресіння — символ релігійної ідентичності міста, місце проведення духовних заходів та історико-культурних екскурсій.

Сакральні об'єкти можна включати у пішохідні маршрути та організовувати тематичні лекції з історії релігії, архітектури та містобудування [95].

4. Музеї та культурні центри

Краєзнавчий музей Івано-Франківська — експозиції з історії міста, Галичини та етнографії. Музей пропонує тематичні тури для студентів, школярів і туристів, що дозволяє глибше зануритися в історичну атмосферу регіону [92, с. 50].

Музей сучасного мистецтва (Палац Потоцьких) — платформа для експозицій сучасних художників, арт-перформансів і лекцій.

Арт-простір «Промприлад» — центр сучасної культури та креативних індустрій, де відвідувачі можуть брати участь у майстер-класах, інтерактивних проєктах та фестивалях [93; 95].

Музеї та культурні центри створюють умови для комплексного культурного досвіду, поєднуючи традиційне та сучасне мистецтво.

5. Сучасні арт-простори та подієвий туризм

Сучасні арт-простори, такі як Urban Space 100 та галереї сучасного мистецтва, демонструють локальні проєкти та інтерактивні інсталяції. Туристи можуть брати участь у лекціях, воркшопах, зустрічах з митцями, що створює додаткову привабливість маршруту.

Фестивалі на площі Ринок, у музеях та арт-просторах формують сезонні потоки туристів, стимулюючи економічний розвиток та популяризацію культурної спадщини [94; 95].

6. Маршрутні деталі

Старт: 10:00 — площа Ринок

Переміщення: пішки 10–15 хв. між центральними об'єктами, громадським транспортом — для віддалених локацій

Закінчення: 18:00 — арт-простір «Промприлад», вечірня культурна програма

Додаткові опції: гастрономічні зупинки, тематичні майстер-класи, лекції з історії та культури міста.

Рекомендації для реалізації маршруту:

Використання аудіогідів та QR-кодів для інтерактивного супроводу.

Забезпечення безпечних пішохідних маршрутів та зон відпочинку.

Впровадження цифрових технологій (VR-тури, онлайн-екскурсії).

Організація сезонних фестивалів та культурних заходів у межах маршруту

Таблиця 2

Таблична схема тематичний туристичного маршруту:

«Історія та сучасне мистецтво Івано-Франківська»

№	Локація	Історико-культурне значення	Що побачить турист	Час
1	Площа Ринок	Історичний центр, міська забудова XVIII–XIX ст.	Палаці, кам'яниці	20 хв
2	Ратуша (галерея)	Символ міста, оглядовий майданчик	Виставки, панорама міста	40 хв
3	Вежа на Майзлях	Релігійно-мистецький простір	Сучасні експозиції	30 хв
4	Музей мистецтв Прикарпаття	Колекція сакрального мистецтва	Ікони, скульптура	45 хв
5	Палац Потоцьких	Барокова архітектура, культурний хаб	Культурні івенти	40 хв
6	Промприлад Реновація	Центр нової культури	Інсталяції, арт-проекти	40 хв
7	Мурали	Сучасне міське мистецтво	Публічні арт-об'єкти	20 хв
8	«Бастіон»	Виставковий центр	Галереї, ремесла, дизайн	30 хв

Тематичний туристичний маршрут «Галич: від княжої столиці до сучасного міста»

1. Вступ

Місто Галич, колишня столиця Галицького князівства, має багатий історико-культурний та природний потенціал. Розробка туристичного маршруту

дозволяє поєднати історико-архітектурні пам'ятки з природними об'єктами, популяризуючи регіон серед туристів.

2. Мета і завдання маршруту

Мета маршруту: показати еволюцію Галича від княжої столиці до сучасного міста, через огляд пам'яток архітектури, культури та природи.

Завдання:

- Відтворення історичного контексту через огляд археологічних та архітектурних пам'яток.
- Ознайомлення з етнографічною спадщиною.
- Показати природні ландшафти та охоронювані території.

3. Цільова аудиторія

Маршрут розрахований на туристів, зацікавлених в історії, археології, сакральній спадщині, культурному та екологічному туризмі.

4. Тривалість маршруту

Оптимальна тривалість 1–2 дні, залежно від темпу та виду транспорту (пішохідний, велосипедний або автомобільний).

5. Основні точки маршруту

Крилос (село)

- Фундаменти Успенського собору XI–XII ст., місце поховання Ярослава Осмомисла, каплиця св. Василя.
- Княжа криниця, символічне джерело.
- Оборонні вали давнього городища.
- Музей історії давнього Галича – Митрополичі палати.
- Скansen народної архітектури (етнографічний музей просто неба).

Шевченкове (село)

- Церква Святого Пантелеймона XII ст., приклад галицької архітектурної школи.

Галич (місто)

- Галицький (Старостинський) замок – руїни на Замковій горі.
- Церква Різдва Христового (XIV–XVI ст.)

- Музей караїмської історії та культури – Караїмський цвинтар.
- Княжий макет стародавнього Галича.

Природні об'єкти

- Галицький національний природний парк.
- Панорамні точки на Дністрі з Замкової гори.

6. Маршрутний план

День 1:

- Виїзд до Крилоса → екскурсія музеєм → огляд фундаментів Успенського собору та валів → відвідування Княжої криниці → обід → переїзд до Шевченкового → церква св. Пантелеймона → переїзд до Галича → Замкова гора й огляд замку.

День 2:

- Прогулянка центром Галича → церква Різдва Христового, музей караїмів → прогулянка на природі (Галицький НПП) → макет стародавнього Галича.

7. Тематичні акценти

- Історико-державний: Галицьке князівство, політичне значення.
- Археологічний/сакральний: фундамент храмів, джерела, вали.
- Культурно-етнографічний: скансен, народні традиції.
- Природний: ландшафти, Дністер, природоохоронні аспекти.
- Сучасний: місто Галич сьогодні.

8. Науково-методичні рекомендації

Баланс пішохідної та транспортної частини маршруту.

Залучення екскурсоводів-істориків та археологів.

Інформаційні панелі та QR-коди на місцях.

Інтерактивні технології: мобільний додаток, аудіогід.

Маркетингова підтримка маршруту.

Таким чином, маршрут дозволяє комплексно відтворити історичний розвиток Галича від столиці Галицького князівства до сучасного міста. Основні акценти включають археологічні пам'ятки (фундаменти Успенського собору, Княжі вали), сакральні об'єкти та природні локації (Галицький НПП, панорами

Дністра). Тематичний маршрут поєднує культурно-історичні, археологічні, природні та етнографічні складові, що робить його привабливим для різних категорій туристів. Використання інформаційних панелей, інтерактивних технологій і мобільних додатків підвищує доступність і пізнавальну цінність маршруту. Розробка маршруту сприяє популяризації культурно-історичної спадщини Івано-Франківщини та розвитку регіонального туризму.

Тематичний туристичний маршрут «Коломия: серце Гуцульщини»

1. Вступ

Коломия є важливим культурним і історичним центром Гуцульщини та Прикарпаття. Розробка туристичного маршруту дозволяє туристам ознайомитися з архітектурними пам'ятками, етнографічною спадщиною та сакральними об'єктами міста.

2. Мета і завдання маршруту

Мета маршруту: показати культурно-історичне надбання Коломиї та популяризувати гуцульське мистецтво та традиції.

Завдання:

- Ознайомлення з архітектурними та історичними пам'ятками.
- Відвідування етнографічних та мистецьких музеїв.
- Поглиблення знань про гуцульську культуру та традиції.

3. Цільова аудиторія

Маршрут призначений для туристів, зацікавлених у культурі Гуцульщини, історії Галичини, мистецтві та архітектурі.

4. Тривалість маршруту

Оптимальна тривалість: 1 день (базовий пішохідний маршрут) або 2–3 дні для більш глибокого вивчення.

5. Основні точки маршруту

Міський парк Коломиї

- Відпочинкова зона, скульптурні композиції, пам'ятники.

Площа Ринок

- Центральна площа міста з архітектурними ансамблями XIX–XX ст., кафе, фонтани.

Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття

- Етнографічна колекція, гуцульські костюми, декоративно-ужиткове мистецтво.

Міська ратуша

- Архітектурна пам'ятка з оглядовим майданчиком.

Церква Різдва Христового

- Сакральна архітектура XVIII–XIX ст.

Пам'ятник Писанці. Музей Писанки

- Символ міста та гуцульської культури. Унікальна колекція писанок світу.

Монастир Святого Йосафата (опційно)

- Сакральна локація для духовного занурення.

6. Маршрутний план

Старт: Міський парк → Площа Ринок → Міська ратуша → Церква Різдва Христового → Пам'ятник Писанці → Музей Писанки → Коломийський музей народного мистецтва → Монастир Святого Йосафата.

Тривалість: 4–6 годин для базового маршруту; можливе продовження до повного дня.

Логістика: пішохідна доступність між локаціями 10–15 хв.

7. Тематичні акценти

- Культурно-історичний: центральна площа, ратуша, музеї.
- Сакральний: церква Різдва Христового, монастир.
- Етнографічний: музей народного мистецтва, писанка.
- Сучасний: пам'ятник Писанці, скульптури в парку.

8. Науково-методичні рекомендації

- Використання гідів для детального опису культурної та етнографічної спадщини.

- Інформаційні таблички та QR-коди біля пам'яток.
- Інтерактивні карти для смартфонів.

- Тематичні екскурсії: «Гуцульське мистецтво», «Сакральна Коломия», «Писанка та традиції».

Маршрут «Коломия: серце Гуцульщини та історії» ознайомлює туристів із культурною та історичною спадщиною Коломій, зокрема архітектурними пам'ятками, сакральними об'єктами та музеями. Основні локації включають Міський парк, Площу Ринок, ратушу, Музей Писанки та Коломийський музей народного мистецтва, що дає змогу відчутти культурний та етнографічний колорит міста. Маршрут максимально адаптований до пішохідного формату, що робить його доступним і зручним для туристів різного віку. Тематичні акценти — культурно-історичні, сакральні, етнографічні та сучасні — забезпечують комплексне сприйняття культурного ландшафту Коломій. Використання гідів, інформаційних табличок і інтерактивних карт підвищує інформативність маршруту та стимулює розвиток туристичної привабливості міста.

Розробка туристичних подій та фестивалів: Фестивалі народного мистецтва та ремесел (Коломия, Косів)

Туристичні фестивалі є ефективним інструментом популяризації культурної спадщини та розвитку локального туризму. Особливо важливе значення мають події, пов'язані з народним мистецтвом та ремеслами, адже вони демонструють традиційні техніки, зберігають автентичні форми мистецтва та залучають туристів до інтерактивного культурного досвіду.

Коломия та Косів — ключові центри гуцульського та покутського народного мистецтва, що робить їх природними локаціями для фестивалів та культурних заходів.

Мета та завдання

Сформувати туристичні пропозиції на основі фестивалів народного мистецтва та ремесел у Коломій та Косові для залучення туристів та розвитку культурно-етнографічного туризму.

Завдання:

Визначити основні фестивальні події у регіоні.

Розробити програму туристичного відвідування фестивалів.

Запропонувати методи промоції та організації заходів для туристів.

Підкреслити культурну та освітню цінність фестивалів.

Коломия. Фестиваль писанки

Локація: Музей Писанки та центральні площі міста.

Опис: Виставки писанок, майстер-класи з розпису, конкурси серед дітей і дорослих, ярмарок народних ремесел.

Тематика: Народне мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, сакральна символіка.

Туристичний ефект: Залучення сімейних туристів, шкіл, етнотуристів, створення інтерактивного досвіду.

Фестиваль народних ремесел та гуцульської культури «Гуцульська вишивка»

Локація: Центральна площа, Міський парк.

Опис: Виставки гуцульських вишиванок, традиційних костюмів, концерт фольклорних колективів, майстер-класи з гончарства та різьби.

Туристичний ефект: Популяризація гуцульських традицій, розвиток локальних ремесел, інтеграція з гастрономічними заходами.

Косів. Міжнародний фестиваль народного мистецтва та ремесел «Гуцульська криниця»

Локація: Косівський центр народного мистецтва та ремесел.

Опис: Виставки гончарства, ткацтва, різьби по дереву, майстер-класи для туристів та місцевих, виступи фольклорних ансамблів.

Тематика: Традиційні ремесла, гуцульська культура, сучасні інтерпретації народного мистецтва.

Туристичний ефект: Залучення національних та міжнародних туристів, стимулювання культурного обміну, підтримка майстрів-ремісників. Формування унікального туристичного продукту для сімейного та освітнього туризму.

Програма туристичного відвідування фестивалів

День 1: Відвідування виставок та музейних експозицій, участь у майстер-класах, інтерактивні лекції.

День 2: Ярмарки народних ремесел, демонстрації технологій виготовлення виробів, концертні програми.

День 3: Супровідні культурні заходи: екскурсії по місту, дегустації локальної кухні, інтеграція з іншими туристичними об'єктами (музеї, церкви, пам'ятки архітектури).

Методичні рекомендації

Використання інформаційних стендів і QR-кодів для інтерактивного ознайомлення з ремеслами.

Організація тематичних пакетів для туристів («Майстер-клас + екскурсія по музею + ярмарок»).

Залучення локальних майстрів та фольклорних колективів до програм для інтерактивності та автентичності.

Розробка маркетингових кампаній у соцмережах і на туристичних порталах.

Врахування сезонності фестивалів при плануванні туристичних потоків.

Фестивалі народного мистецтва та ремесел у Коломиї та Косові формують унікальний туристичний продукт, який поєднує культурну, освітню та розважальну складові. Участь у фестивалях стимулює розвиток локальної економіки через підтримку ремісників і залучення туристів. Туристичні програми на основі фестивалів сприяють збереженню та популяризації гуцульських та покутських культурних традицій. Розробка комплексних маршрутів, інтеграція майстер-класів, виставок і концертів підвищує пізнавальну цінність подій і туристичну привабливість регіону.

3.2. Розробка стратегії збереження та популяризації історико-культурних ресурсів. Пропозиції щодо залучення інвестицій, співпраці з громадськими організаціями та міжнародними фондами

Історико-культурні ресурси є однією з ключових складових національної та регіональної ідентичності, а їх збереження та ефективне використання відіграють важливу роль у розвитку туристичної галузі. У сучасних умовах глобалізації та інтенсивного розвитку туризму стратегічний підхід до охорони культурної спадщини стає необхідністю для забезпечення сталого розвитку міст та регіонів.

Інтеграція культурної спадщини у туристичний потенціал регіону дозволяє не лише зберегти унікальні історичні об'єкти, а й підвищити економічну та соціокультурну привабливість міст. Туризм стає інструментом промоції культурних надбань, стимулює розвиток локальної економіки та сприяє залученню інвестицій у сферу збереження пам'яток.

Міста Івано-Франківської області володіють значним потенціалом для розвитку культурно-історичного туризму. Центральні історичні райони, сакральні споруди, музеї та етнографічні комплекси потребують комплексної оцінки та системного підходу до збереження. Незважаючи на наявність низки охоронних заходів, стан деяких об'єктів свідчить про необхідність розробки чіткої стратегії, що поєднує реставраційні роботи, популяризацію культурної спадщини та залучення інвестицій.

Метою даного розділу є розробка комплексної стратегії збереження та популяризації історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області. Така стратегія спрямована на забезпечення ефективного управління культурною спадщиною, підвищення туристичної привабливості регіону та інтеграцію культурних ресурсів у сталий розвиток місцевих громад.

Для досягнення поставленої мети у розділі визначено наступні завдання:

Провести аналіз стану та потреб історико-культурних об'єктів міст Івано-Франківської області, включаючи архітектурні, археологічні, сакральні та етнографічні пам'ятки.

Визначити пріоритетні напрями охорони, реставрації та відновлення культурної спадщини.

Розробити інструменти популяризації історико-культурних ресурсів серед туристів та місцевих жителів, включаючи фестивалі, маршрути та інтерактивні заходи.

Розглянути механізми залучення інвестицій та фінансових ресурсів для реалізації заходів зі збереження культурної спадщини.

Визначити потенційних партнерів серед громадських організацій та міжнародних фондів для реалізації спільних проектів.

Розробити рекомендації щодо комплексного управління історико-культурними ресурсами з урахуванням сучасних тенденцій у туризмі та культурній політиці.

Аналіз історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області.

Івано-Франківська область характеризується високою концентрацією історико-культурних ресурсів, які формувалися протягом тисячоліття й охоплюють різні історичні епохи — від княжої доби та періоду Галицько-Волинської держави до австрійської, польської та радянської адміністративної традиції. За визначенням Бейдик О. О., історико-культурні ресурси становлять сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів, що мають культурну, історичну та наукову цінність і можуть бути використані в туристичній діяльності [1, с. 27]. У контексті туризму вони виступають базовим елементом формування конкурентоспроможних туристичних продуктів, а їх збереження є ключовою передумовою сталого розвитку територій [96, с. 41].

Івано-Франківщина має понад 4 тисячі об'єктів культурної спадщини, з яких близько 350 — пам'ятки національного значення [28]. Основу становлять: археологічні пам'ятки княжого Галича та давніх поселень Підкарпаття; архітектурні комплекси міст Галич, Івано-Франківськ, Коломия, Надвірна; сакральні споруди різних конфесій: українські церкви, костели, синагоги, дерев'яні храми;

музеї та етнографічні локації (зокрема Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Музей писанкового розпису, Музей караїмської історії);

елементи нематеріальної спадщини — гончарство Косівщини, писанкарство, ткацтво, народні промисли.

Таке культурне розмаїття робить регіон потужним осередком пізнавального, культурного, етнографічного та релігійного туризму.

Таблиця 3

Таблиця. SWOT-аналіз історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області.

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
– Висока концентрація пам’яток національного значення.	– Недостатнє фінансування збереження та реставрації пам’яток.
– Унікальна етнокультурна спадщина Гуцульщини, Покуття, Опілля.	– Частина об’єктів перебуває в аварійному стані, потребує консервації.
– Наявність музеїв міжнародного рівня (Коломия, Галич).	– Недостатній розвиток сучасних туристично-інформаційних сервісів.
– Об’єкти нематеріальної спадщини, визнані ЮНЕСКО (косівська кераміка).	– Нерівномірність туристичного потоку між містами та сезонами.
– Розвинена система фестивалів та подієвих практик.	– Обмежена кількість фахівців із менеджменту культурної спадщини.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
– Залучення міжнародних грантів та інвестицій (UNESCO, USAID, House of Europe).	– Урбанізаційний тиск на історичні території міст.
– Розвиток етнотуризму, крафтових і ремісничих маршрутів.	– Втрата автентичності через комерціалізацію культурних практик.
– Інтеграція культурних продуктів у міжнародні маршрути (Карпатський регіон).	– Зростання вартості реставраційних робіт та енергоносіїв.
– Створення туристично-освітніх просторів (майстерні, резиденції, воркшопи).	– Зниження інтересу молоді до традиційних ремесел.
– Розвиток цифрових технологій: 3D-реконструкції, AR/VR-тури.	– Погодні та природні ризики (паводки, зсуви) для пам’яток.

Стратегія збереження та популяризації історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області.

Збереження та популяризація історико-культурних ресурсів є одним із ключових завдань сучасної культурної політики та туристичного менеджменту. В умовах зростання туристичної активності, а також під впливом глобалізаційних процесів, які призводять до уніфікації культурних практик, питання охорони культурної спадщини набуває особливої актуальності. Івано-Франківська область, яка вирізняється високою концентрацією пам'яток архітектури, археології, етнографії та нематеріальної спадщини, потребує системної стратегії, спрямованої на поєднання охорони, реставрації та туристичного використання культурних ресурсів.

Першочергову увагу в регіоні необхідно зосередити на тих об'єктах, які становлять найбільшу історичну та наукову цінність, але водночас перебувають під загрозою руйнування або втрати автентичності. За даними Рахункової палати України, понад 30 % пам'яток культурної спадщини області перебувають у незадовільному стані та потребують невідкладних реставраційних робіт [97].

До пріоритетних напрямів належать:

Реставрація історичних центрів міст.

До таких центрів належать: старе місто Коломиї, середмістя Івано-Франківська, історична частина Галича (Кринос, Замкова гора). Відновлення історичної забудови дозволяє не лише зберегти культурний ландшафт, але й створює основу для формування якісного туристичного продукту [28].

Збереження археологічних об'єктів.

Археологічний комплекс Криноса, давньоруські городища, залишки давніх укріплень потребують охоронних зон, консервації та створення умов для наукових досліджень. Згідно з методичними рекомендаціями Міністерства культури, археологічні об'єкти є найбільш вразливими до руйнування через природні умови та антропогенний вплив [19].

Реставрація сакральної спадщини.

До найцінніших об'єктів належать: церква Святого Пантелеймона (Галич),

церква Благовіщення (Коломия), дерев'яні храми Покуття та Гуцульщини.

Сакральні пам'ятки становлять ядро культурної ідентичності регіону, а їх збереження має важливе значення для релігійного, паломницького та культурного туризму.

Використання цифрових методів — 3D-сканування, лазерного моделювання, цифрової реконструкції — дає змогу фіксувати стан пам'яток та забезпечувати їх відтворення у випадку руйнування. За даними UNESCO, саме цифрова фіксація стала основним інструментом збереження для багатьох об'єктів у зонах ризику [3].

Ефективне управління культурною спадщиною неможливе без науково обґрунтованих методичних інструментів. Управління має охоплювати інвентаризацію, класифікацію, оцінку стану та визначення пріоритетів щодо реставрації та популяризації.

Класифікація має враховувати такі критерії:

- історична цінність (національна / регіональна),
- архітектурна унікальність,
- ступінь збереження,
- туристичний потенціал.

Ресурси повинні інвестуватися передусім в об'єкти:

- що мають національне значення,
- перебувають в аварійному стані,
- є ключовими туристичними «точками притягання».

Міжнародні практики (наприклад, рекомендації ICOMOS) підкреслюють важливість фінансування проєктів, які забезпечують максимальний соціальний ефект для громад [4].

Для об'єктів, що є вразливими (археологія, дерев'яна архітектура), необхідно застосовувати:

- обмеження кількості відвідувачів,
- маршрути руху для уникнення руйнувань,

- QR-навігацію замість фізичних вказівників на території пам'яток.

Такі підходи вже застосовуються в Національному заповіднику «Давній Галич» [84].

Цифровізація є одним з найефективніших інструментів популяризації.

Доцільно створити:

- інтерактивні карти пам'яток,
- віртуальні екскурсії,
- мобільні додатки з інформацією про маршрути.

Досвід європейських проєктів, зокрема «Europeana», демонструє, що цифровий доступ істотно збільшує інтерес до культурних ресурсів [98].

Популяризація є ключовою складовою стратегії, оскільки забезпечує залучення туристів, інвесторів та громадськості до процесів збереження.

Основні напрями:

Проведення фестивалів та культурних заходів.

Фестивалі ремесел у Косові, фестивалі народного мистецтва в Коломиї та етнографічні події в Галичі сприяють залученню туристів і підтримці носіїв нематеріальної спадщини.

Розвиток культурних маршрутів.

Маршрути «Шляхами давнього Галича», «Міська культурно-історична Коломия» або «Ремісничий Косів» підвищують доступність культурної спадщини та забезпечують комплексний туристичний продукт.

Освітні програми та співпраця з громадами.

Ефективність стратегії значною мірою залежить від участі місцевих жителів у збереженні власної спадщини. Рекомендованими є:

- лекції та тренінги,
- шкільні туристичні маршрути,
- програми з відновлення ремесел.

Пропозиції щодо залучення інвестицій у збереження та розвиток історико-культурних ресурсів.

Ефективне фінансування проєктів у сфері охорони культурної спадщини міст Івано-Франківської області потребує комплексного підходу, що поєднує державні механізми, ресурси місцевих громад, партнерство з бізнесом та активне залучення міжнародних донорів. Дослідження показують, що саме комбіновані моделі фінансування дозволяють забезпечити сталість реставраційних робіт і створення сучасної туристичної інфраструктури [100, с. 112].

Важливо враховувати, що більшість пам'яток Прикарпаття належить до об'єктів місцевого значення, тому основне навантаження з утримання падає на органи місцевого самоврядування, що часто мають обмежені ресурси. Рахункова палата України неодноразово наголошувала на неефективності та фрагментарності фінансування галузі, відсутності системного моніторингу, а також недосконалому механізмі розподілу державних коштів [97]. У цих умовах особливої актуальності набуває формування сучасної стратегії залучення інвестицій, орієнтованої на партнерську взаємодію.

Основні джерела фінансування.

Державні програми збереження культурної спадщини, зокрема програми Міністерства культури та інформаційної політики та Українського культурного фонду (УКФ), є одним із ключових джерел підтримки для реставраційних та музейних проєктів. УКФ фінансує проєкти в галузі культурної спадщини, креативних індустрій і туризму, що відкриває можливість отримання грантів для реставрації, цифровізації та промоції об'єктів [101].

Окремі програмні документи, зокрема Державна антикорупційна програма (розділ 2.5.2), також включають заходи щодо підвищення прозорості управління культурною спадщиною, що є важливим для інвесторів [102].

Місцеві бюджети залишаються основним джерелом фінансування об'єктів регіонального значення. Потенціал підвищення ефективності таких витрат пов'язаний зі створенням цільових програм і фондів, що вже реалізуються на рівні Івано-Франківської області. Наприклад, Регіональна програма

паспортизації пам'яток дозволяє систематизувати інформацію про об'єкти, що значно полегшує залучення додаткових ресурсів [103].

Також доцільним є розвиток механізмів партисипативного бюджету, коли громада сама обирає об'єкти спадщини, які потребують першочергового фінансування.

Успішний досвід багатьох українських регіонів підтверджує, що залучення бізнесу є одним із найбільш дієвих шляхів розвитку туристичної інфраструктури. Приватні інвестори (готелі, ресторани, туристичні оператори, ремісничі кластери) зацікавлені у створенні привабливого туристичного середовища, що мотивує їх вкладати у благоустрій територій, освітлення, інформаційні системи, розвиток подієвого туризму.

Для Івано-Франківської області перспективними напрямками є:

- співфінансування реставрації окремих елементів пам'яток (фасадів, брам, огорож);
- підтримка тематичних фестивалів та промоційних заходів;
- створення музейних та туристичних продуктів у партнерстві з бізнесом.

Значним ресурсом є грантові програми Європейського Союзу, Фонду Посольства США, UNESCO, ICOMOS, House of Europe та інших донорів, які підтримують цифровізацію, консервацію та популяризацію культурної спадщини.

Проекти транскордонного співробітництва (програми Interreg NEXT, ENI CBC) також відкривають можливість фінансування реставрацій та туристичних маршрутів.

Механізми залучення інвестицій.

Механізм державно-приватного партнерства дозволяє розподілити відповідальність і ризики між державою та бізнесом. Така модель успішно працює у сфері реставрації окремих культурних пам'яток у Європі й уже впроваджується в Україні. ДПП може застосовуватися для:

- ревіталізації історичних будівель під музеї чи культурні центри;

- створення туристично-інформаційної інфраструктури;
- відновлення історичних парків і заповідних зон [100, с. 65].

Спонсорство та меценатські програми.

Бізнес-сектор може підтримувати культурні об'єкти через спонсорські пакети, що передбачають:

- брендування інформаційних стендів;
- рекламу на туристичних картах;
- участь у культурних подіях;
- волонтерську підтримку.

Європейський досвід показує, що меценатські програми можуть забезпечити до 30% фінансування локальних проєктів у сфері спадщини.

Краудфандинг та громадські ініціативи.

Сучасні цифрові платформи (Spilnokosht, Patreon, Kickstarter) дають змогу залучати кошти на конкретні проєкти:

- реставрацію пам'яток;
- видання історичних путівників;
- облаштування громадських просторів;
- розвиток музеїв просто неба.

Краудфандинг також підвищує прозорість, оскільки громада може контролювати використання зібраних коштів.

Комплексна робота зі збереження та популяризації історико-культурних ресурсів потребує системного і довготривалого підходу, який поєднує управлінські, фінансові, маркетингові та соціальні інструменти. Івано-Франківська область має значний потенціал у цій сфері: густу концентрацію архітектурних ансамблів, сакральних пам'яток, археологічної спадщини, музейних комплексів та елементів нематеріальної культури. Однак ефективність їхнього використання в туризмі значною мірою залежить від того, наскільки якісно вибудована стратегія їхнього збереження та інтеграції у сучасний туристичний продукт.

У межах дослідження було проаналізовано стан культурної спадщини, сучасні тенденції розвитку туристичної інфраструктури та ключові виклики, що стоять перед громадами області. Проведений аналіз показує, що основними проблемами залишаються фрагментарність фінансування, відсутність системного моніторингу, недостатня популяризація культурних локацій і слабка інтеграція спадщини у туристичні продукти. Водночас існує потужний потенціал для змін через формування єдиної стратегії розвитку, що поєднуватиме інтереси органів влади, громад, бізнесу, культурних інституцій і міжнародних партнерів.

Ключові напрями інтегрованої стратегії

Першочерговим завданням є формування сучасної системи управління культурною спадщиною, яка базуватиметься на відкритих реєстрах, паспортизації об'єктів та чітких механізмах оцінювання їхнього стану. Такий підхід дозволяє не лише визначити об'єкти, що потребують першочергової реставрації, а й сформувати реалістичну фінансову модель їхнього утримання.

Другим важливим напрямом є розробка дієвих механізмів залучення інвестицій. Сучасна практика демонструє, що найбільш ефективною є комбінована модель фінансування, яка поєднує кошти державних і місцевих програм, підтримку приватного сектору, грантову допомогу міжнародних організацій та громадські ініціативи. Саме така модель забезпечує гнучкість, диверсифікацію джерел та сталість реалізації проєктів.

Суттєвого значення набуває розвиток партнерства між органами влади, місцевими громадами та бізнесом. Приватні інвестори здатні суттєво прискорити відновлення і туристичне освоєння культурних об'єктів, особливо в межах проєктів державно-приватного партнерства. Для багатьох громад Прикарпаття доцільним є також впровадження меценатських програм та корпоративної соціальної відповідальності, що дозволять залучати додаткові кошти на реставраційні роботи, промоційні кампанії та розвиток місцевих культурних ініціатив.

Сучасна стратегія неможлива без широкої популяризації культурної спадщини. Важливим є створення якісного туристичного брендингу, який

передбачає промоцію міст і територій через інформаційні кампанії, розвиток подієвого туризму, фестивалі, культурні маршрути та цифрові інструменти, такі як інтерактивні карти, мобільні додатки, мультимедійні екскурсії. Візуальна та комунікаційна складова відіграє ключову роль у формуванні позитивного іміджу регіону.

Комплексне впровадження зазначених інструментів має забезпечити низку важливих ефектів. Передусім йдеться про збереження історико-культурних ресурсів у належному технічному та візуальному стані, що створює основу для їхнього тривалого функціонування та інтеграції в туристичну сферу.

Подальшим наслідком стане зростання туристичної привабливості міст області, що проявиться у збільшенні кількості відвідувачів, розвитку внутрішнього туризму та підвищенні конкурентоспроможності регіону на всеукраїнському рівні. Це своєю чергою сприятиме розвитку локальної економіки, створенню нових робочих місць, активізації малого і середнього бізнесу, розширенню ринку культурних і туристичних послуг.

Важливим очікуваним ефектом є підвищення рівня обізнаності громадськості про значення культурної спадщини, формування відповідального ставлення до збереження пам'яток, залучення мешканців до ухвалення рішень у сфері культурної політики. Крім того, реалізація стратегії має сприяти розвитку міжнародного співробітництва, обміну досвідом та участі у спільних проєктах, що відкриє додаткові можливості для фінансування та професійного зростання.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що формування та впровадження інтегрованої стратегії збереження та популяризації історико-культурних ресурсів є визначальним чинником сталого розвитку туризму в містах Івано-Франківської області. Поєднання фінансових, організаційних та маркетингових механізмів дозволяє вибудувати комплексний підхід, який охоплює як охорону спадщини, так і її ефективне використання.

Залучення інвестицій, партнерських інституцій та громад — ключ до довгострокового збереження культурної спадщини, створення нових туристичних продуктів і підвищення конкурентоспроможності регіону. Таким

чином, стратегія стає не лише інструментом охорони пам'яток, а й важливою складовою соціально-економічного розвитку територій, спрямованою на зміцнення культурної ідентичності та формування сучасного європейського образу міст Прикарпаття.

3.3. Роль місцевих громад та органів влади у збереженні та використанні культурної спадщини. Аналіз успішних прикладів державно-приватного партнерства та громадських ініціатив

Значення участі місцевих громад у збереженні культурної спадщини.

У сучасних умовах війни та трансформації соціально-економічних процесів саме місцеві громади стають ключовими суб'єктами, що визначають напрям розвитку та збереження культурної спадщини. Їхня роль виходить за межі пасивного спостереження: громада стає активним партнером у плануванні, реалізації та контролі культурних проєктів, формуючи підґрунтя для сталого розвитку території. Участь мешканців дозволяє врахувати локальні потреби, забезпечує швидке реагування на загрози для пам'яток, а також створює позитивний соціальний ефект, пов'язаний із формуванням регіональної ідентичності.

Практика свідчить, що громади, у яких розвинені ініціативні групи, волонтерські рухи та проєкти співучасті, зазвичай демонструють вищий рівень збереженості культурних ресурсів. Участь громадян формується через різні інструменти: громадські слухання, консультації, бюджети участі, волонтерські толоки, локальні фестивалі та освітні програми. Дослідження свідчать, що саме інклюзивні моделі управління культурною спадщиною забезпечують довготривалий ефект та можливість комплексного використання пам'яток у розвитку туризму [110].

У громадах Івано-Франківської області активно реалізуються ініціативи з ревіталізації культурного простору, зокрема у Галича, Коломиї та Івано-Франківську, де мешканці виступають співорганізаторами акцій, реставраційних заходів чи популяризаційних проєктів. Саме місцеві жителі, як носії культурної пам'яті, створюють передумови для підтримки історичних об'єктів через волонтерські заходи, тематичні фестивалі, краудфандингові кампанії. За даними дослідників, активність громад прямо впливає на життєздатність культурних об'єктів та на ефективність туристичного використання спадщини [112].

Роль органів місцевого самоврядування у формуванні політики охорони культурної спадщини.

Органи місцевого самоврядування є ключовими управлінськими структурами, що формують і реалізують політику у сфері збереження культурної спадщини. Вони відповідають за розробку стратегій розвитку, програм охорони культурної спадщини, планів зон охорони пам'яток, фінансування відповідних робіт та моніторинг стану об'єктів. Важливою складовою їхньої діяльності є забезпечення умов для партнерства з іншими секторами, зокрема бізнесом, неурядовими організаціями та міжнародними фондами.

Ефективність роботи органів влади значною мірою залежить від прозорості управлінських процесів і залучення громадськості. Як зазначає Міністерство культури, співпраця між державними структурами та приватними організаціями у сфері культурної спадщини є ключовою передумовою модернізації галузі [107]. Важливим аспектом також є створення умов для залучення фінансування через грантові програми, субвенції, міжнародні фонди та локальні інвестиції. Аналітичні матеріали доводять, що органи влади, які мають стратегічне бачення розвитку культурної сфери, здатні залучити значно більше ресурсів у порівнянні з громадами, де відсутня системність або стратегія [111].

В Івано-Франківській області чітко простежується тенденція до формування локальних програм охорони спадщини. Наприклад, у Коломиї та Галичі діють комплексні програми з розвитку культурного потенціалу міста, зокрема у напрямі реставрації пам'яток, розвитку музеїв та створення нових туристичних маршрутів.

Державно-приватне партнерство як інструмент розвитку культурної спадщини.

Державно-приватне партнерство (ДПП) є однією з найбільш перспективних форм співпраці у сфері збереження культурної спадщини. Воно дозволяє залучати інвестиції для реставрації, популяризації та туристичного використання пам'яток, при цьому зменшуючи фінансовий тиск на місцеві

бюджети. За даними наукових досліджень, ДПП є ефективним інструментом для розвитку культурних та креативних індустрій України, особливо в умовах європейської інтеграції [104].

У сфері культури партнерські моделі дозволяють не лише відновлювати фізичний стан пам'яток, а й створювати на їх базі багатофункціональні туристичні об'єкти, музеї, культурні простори. Як зазначають дослідники, важливою умовою успіху є прозора взаємодія між владою та бізнесом, що забезпечує довіру та передбачуваність процесів [105].

У низці українських міст приклади ДПП демонструють високу ефективність у реставраційних проєктах, створенні туристичної інфраструктури, музеїв та культурних центрів. Аналітичні матеріали МКП наголошують, що ДПП — ключова передумова переходу українських міст до сучасних стандартів управління культурними просторами [108].

Для Івано-Франківської області перспективними напрямками є співпраця у відновленні замкових комплексів, ревіталізації історичних будівель, туристичній інфраструктурі та фестивальних майданчиків.

Роль неурядових організацій та громадських ініціатив.

Неурядові організації, волонтерські групи та ініціативи відіграють важливу роль у популяризації спадщини та залученні мешканців до культурних проєктів. Їхня діяльність включає проведення фестивалів, реставраційних робіт, благоустрій історичних територій, розробку туристичних продуктів і освітніх програм.

Звіти міжнародних організацій свідчать, що саме громадські ініціативи найчастіше стають каталізаторами зрушень у сфері збереження спадщини, оскільки вони здатні мобілізувати ресурси та об'єднувати мешканців навколо спільної мети [113].

В Івано-Франківській області такі ініціативи активно реалізуються у Галичі, Коломиї, Косові та Яремче, де вони часто стають основою для розвитку локальних туристичних подій та фестивалів.

Успішні кейси співпраці громади, влади та бізнесу.

У містах Івано-Франківської області можна виокремити декілька успішних моделей співпраці:

Галич — громадські організації разом із владою реалізують проєкти щодо популяризації спадщини давнього міста, включаючи збереження Галича та розвиток екомаршрутів.

Коломия — партнерські ініціативи підтримують музейні проєкти та фестивалі народного мистецтва.

Івано-Франківськ — працюють проєкти реконструкції історичних будівель, що реалізуються через механізми ДПП.

Ці приклади демонструють, що успішність співпраці залежить від поєднання фінансових можливостей бізнесу, управлінської підтримки влади та соціальної активності громади.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що збереження та розвиток історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області є результатом комплексної співпраці різних суб'єктів. Місцеві громади виконують роль ключового носія культурної пам'яті, органи влади забезпечують управлінську та фінансову підтримку, а приватний сектор виступає партнером у реалізації масштабних проєктів. Державно-приватне партнерство доводить свою ефективність як інструмент модернізації культурної сфери, а громадські ініціативи — як засіб мобілізації місцевих ресурсів та популяризації спадщини. Для посилення результатів необхідно удосконалювати механізми співпраці, розвивати локальні культурні стратегії та сприяти залученню міжнародних інвестицій.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У ході дослідження встановлено, що Івано-Франківська область володіє високою концентрацією історико-культурних ресурсів, які формують унікальний регіональний ландшафт та становлять значний потенціал для культурного, туристичного й соціально-економічного розвитку. Проведений аналіз довів, що міста регіону — Івано-Франківськ, Коломия, Галич, Калуш, Болехів, Долина та інші — мають різновікові пам'ятки архітектури, сакральної спадщини, археологічні комплекси, елементи нематеріальної культурної спадщини та музейні інституції, здатні формувати цілісні тематичні туристичні маршрути.

Узагальнення матеріалів дослідження підтвердило початкову гіпотезу про те, що історико-культурні ресурси міст регіону використовуються неповною мірою, а їхній туристичний та економічний потенціал залишається значною мірою нереалізованим. Основними бар'єрами є: нерівномірний рівень збереження пам'яток, недостатність фінансових інструментів для реставрації, фрагментарність управлінських рішень, обмежена участь громад у процесах охорони спадщини та недостатньо розвинена інфраструктура супровідних сервісів.

Окремим результатом дослідження стало підтвердження важливості залучення місцевих громад як активних учасників процесів охорони спадщини. Встановлено, що громадські ініціативи забезпечують оперативність реагування на виклики, підвищують рівень локальної ідентичності та сприяють формуванню соціального капіталу. Водночас ефективність таких ініціатив часто залежить від рівня співпраці з органами влади та бізнесом.

Дослідження також показало перспективність впровадження моделей державно-приватного партнерства у сфері культурної спадщини. Приклади успішної співпраці демонструють можливості поєднання інвестицій приватного сектору, управлінських функцій держави та креативного потенціалу громад, що дозволяє модернізувати культурні простори, створювати нові туристичні продукти й забезпечувати сталі механізми утримання пам'яток.

Отже, проведена робота підтвердила основну гіпотезу про те, що комплексна система охорони та використання історико-культурних ресурсів у містах Івано-Франківської області може забезпечити їх ефективну інтеграцію в стратегії розвитку регіону. Для цього необхідні модернізація управління, багаторівнева співпраця, диверсифікація джерел фінансування та активне залучення громад.

Пропозиції

На основі проведеного дослідження сформульовано такі практичні пропозиції щодо підвищення ефективності збереження та використання історико-культурних ресурсів міст Івано-Франківської області:

1. Удосконалення системи управління культурною спадщиною.

Запровадити єдину регіональну електронну систему моніторингу стану пам'яток, яка включатиме їх інвентаризацію, технічні паспорти, дані про реставраційні роботи та ступінь ризиків.

Розробити комплексні міські програми управління спадщиною з чіткими пріоритетами, строками та механізмами фінансування.

Створити регіональний центр компетенцій, що забезпечуватиме методичну підтримку для громад та органів влади.

2. Розширення фінансових механізмів.

Активізувати інструменти державно-приватного партнерства для реставрації й адаптивного використання пам'яток.

Запровадити конкурси мікрогрантів для громадських ініціатив у сфері збереження спадщини.

Створити регіональний фонд охорони культурної спадщини, наповнення якого здійснюватиметься за рахунок місцевих бюджетів, бізнесу та благодійних внесків.

3. Залучення громад та розвиток взаємодії на місцевому рівні.

Сприяти створенню локальних волонтерських груп «друзів пам'яток», які опікуватимуться окремими об'єктами.

Розробити та впровадити освітні програми про спадщину для шкіл, музеїв, молодіжних центрів.

Підтримувати ініціативи спільного користування просторами пам'яток (культурні події, фестивалі, виставки).

4. Формування конкурентоздатних туристичних продуктів.

Створити інтегровані тематичні туристичні маршрути (сакральний, археологічний, промисловий, етнографічний) між містами області.

Розвивати цифрову інфраструктуру: мобільні додатки, аудіогіди, AR/VR-рішення для музеїв і пам'яток.

Просувати регіональний бренд культурної спадщини Івано-Франківщини на національному та європейському ринках.

5. Адаптивне використання спадщини та інновації.

Забезпечити можливість комерційного використання історичних просторів (креативні хаби, ремісничі майстерні, туристичні центри) зі збереженням автентичності.

Підтримувати стартапи та бізнеси, пов'язані зі спадщиною, зокрема у сферах ремесел, музейних технологій, креативних індустрій.

Стимулювати енергоефективні та екологічні рішення при реставраційних роботах.

Реалізація запропонованих заходів дозволить не лише забезпечити збереження історико-культурної спадщини міст Івано-Франківської області, але й інтегрувати її у сучасні стратегії розвитку, перетворивши спадщину на потужний ресурс економічного зростання, формування ідентичності та зміцнення соціальної згуртованості громад регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Пам'ятки та історія». Офіційний сайт міста Івано-Франківська. – Режим доступу: <https://www.mvk.if.ua/history>
2. «У Франківську житлові пам'ятки архітектури можна буде реставрувати за кошти “Бюджету участі”». – Суспільне Івано-Франківськ, 2019. – URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/87574>
3. Analysis of the touristic potential of mountainous areas in Ivano-Frankivsk region to create development conditions for recreation, Ecological Tourism Journal, 2018.
4. Dzerkalo.media. — «Коломийська ратуша потрапила до переліку найстаріших в Україні». — Режим доступу: <https://dzerkalo.media/news/kolomiyska-ratusha-potrapila-do-pereliku-naystarishih-v-ukraini>
5. Encyclopedia of Ukraine. — «Kolomyia». — Режим доступу: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CK%5CO%5CKolomyia.htm>
6. Europeana. Digital Cultural Heritage Platform.. URL: <https://www.europeana.eu/en>.
7. Hrabovetsky V. V. Istorii Kolomyi: z naidavnishykh chasiv do pochatku XX st. — Kolomyia: VIK, 1996. — 234 с.
8. <https://ich.unesco.org/>. URL: <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>.
9. ICOMOS Open Archive. URL: <https://openarchive.icomos.org/classification.html>.
10. IfTourism. Cultural tourism in Ivano-Frankivsk region. URL: <https://iftourism.com/en/activity/cultural-tourism>
11. Karpaty.info. — Національний музей Гуцульщини і Покуття. — Режим доступу: <https://www.karpaty.info/en/uk/if/km/kolomyja/museums/gutsulshchyna>
12. ŁUPIENKO, Aleksander. Architects in Galicia and the city. In: Architects and their Societies. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. p. 178-191.
13. Lysyi, I. Tourist estimation of historical and cultural potential of castles in the Ivano-Frankivsk region, Skhid, 2015. — С. 45–48

14. Museum-portal.com. — Museum of Pysanka. — Режим доступу: https://museum-portal.com/en/museums/280_museum-of-easter-painting
15. PPV Knowledge Networks. Communities and Cultural Heritage. Львів, 2023.
URL: <https://ppv.net.ua>
16. Public-Private Partnership Models in Cultural Heritage. OUCI. 2020. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua>
17. Transparency International Ukraine. Державно-приватне партнерство як інструмент відбудови України. 2023. URL: <https://ti-ukraine.org>
18. Travels.in.ua. — «Музей писанки в Коломій». — Режим доступу: <https://travels.in.ua/en-US/object/348>
19. Ukraine.ua. World Heritage Sites in Ukraine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukraine.ua/visit/world-heritage-sites-in-ukraine/>
20. Ukrainian Cultural Foundation. Програма «Культурна спадщина», бюджет 2025. — Режим доступу: https://ucf.in.ua/en/m_programs/676e572bde8e956f167211b2
21. UNESCO World Heritage Centre. Wooden Tserkvas of the Carpathian Region in Poland and Ukraine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/list/1424/>
22. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, 1972.
23. Агентство з питань державно-приватного партнерства. Knowledge Lab: Аналітичні матеріали з ДПП. 2023. URL: <https://ppp.gov.ua>
24. Арсенич П., Буженко Т., Гандзюк Р. та ін. Пам'ятки історії Івано-Франківської області: у 2 т. — Івано-Франківськ : Вісник, 2005. — 312 с.
25. Археологія та давня історія України. № 3 (20) : Давній Галич / ред. кол.: В. А. Смолій, О. П. Моця та ін. — Київ : ІА НАНУ, 2016. — 300 с.
26. Археологія, історія та етнографія Галичини. Археологія Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.zamky.com.ua/istoriya/>

27. Баран В., Томенчук Б. Археологічні дослідження слов'яно-руських старожитностей Давнього Галича (червень–жовтень 1994 р.). // Україна у світовій історії. — 2014. — № 1(50). — С. 54–65.
28. Бевз, М. В. Методологічні аспекти збереження, реставрації та регенерації заповідних містобудівних ансамблів. // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура*. — 2001. — № 431. — С. 38–45.
29. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. Київ: ВПЦ «Київський ун-т», 2001. 395 с.
30. Верховна Рада України. Матеріали парламентських слухань «Збереження археологічної спадщини в Україні». — Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua>
31. Верховна Рада України. Постанова «Рекомендації парламентських слухань на тему: “Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні”», № 2716-VIII від 14.05.2019. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2716-VIII>
32. Гаврилюк Л. Музейна мережа Івано-Франківщини як чинник розвитку культурного туризму. // *Культура і сучасність*. — 2019. — № 2. — С. 205–212.
33. Гаврилюк, С., & Гаврилюк, О. (2022). Пам'яткоохоронні програми в Україні у 1991–2021 рр.: зміст та реалізація. *Літопис Волині*, (26), 84–89. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.14>
34. Герасим І., Тудан Т. Правові та організаційні проблеми охорони культурної спадщини в Україні. // *Підприємництво, господарство і право*. — 2020. — № 6. — С. 117–122.
35. Гончаренко О. Громадські ініціативи у сфері збереження культурної спадщини України. // *Культура і суспільство*. — 2021. — № 3. — С. 56–63.
36. Гончарик Р. Архітектурно-планувальна організація формування розвитку житлової архітектури івано-франківська в період 1944–1989 років. Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування, (64), 169–178. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.64.169-178>

37. Гончарик Р. П. Соціальні наслідки та трансформації в міському середовищі Івано-Франківська під впливом радянської архітектури. Комунальне господарство міст, 6 (187). С. 75–80. URL: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2024-6-187-75-80>.
38. Грабовецький В. В. Історія Івано-Франківська (Станіславова) : з найдавніших часів до початку XX століття. Ч. 1. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. – 304 с.
39. Грушевський М. «Галицьке боярство XII-XIII ст.». // Галич. Збірник наукових праць, 2023. — С. 58-70.
40. Давидова О. Методичні підходи до оцінки туристичної привабливості в регіонах. Ukrainian Society, 2015, № 4, с. 97-107.
41. Державна антикорупційна програма, захід 2.5.2.1.8. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/zahid/470/>
42. Зараховський О. (2020). Класифікації нерухомих об'єктів культурної спадщини як туристичного ресурсу. українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку, (31), 38–43. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi31.216>
43. Захарін, С. В., Бебко, С. В. Використання економічних механізмів державно-приватного партнерства у сфері культури. Наукові праці НУХТ. Київ: НУХТ, 2021. С. 45–53.
44. Іваненко С. Цифровізація культурної спадщини та її роль у розвитку туризму. Туризм і регіональний розвиток. 2022. № 4. С. 18–25.
45. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. УКФ розпочав приймати заявки на грантову програму «Культурна спадщина» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.if.gov.ua/npas/ukf-rozpochav-pryimaty-zaiavky-na-hrantovu-prohramu-kulturna-spadshchyna>
46. Івано-Франківська обласна рада. Рішення №1455-35. URL: <https://orada.if.ua/decision/1455-35/>
47. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.Франка. URL: <https://lib.if.ua/exhib/1534080204.html>.

48. Інтерактивний Львів. URL: <https://lia.lvivcenter.org/en/themes/style-and-ideology/>.
49. Коваль О. В. Туристичний потенціал регіонів Карпатського макрорегіону України. Наукові записки ТНПУ. Сер. «Географія». 2020. Вип. 2. С. 30-38.
50. Козак Р., Гудима В. Історико-містобудівні аспекти збереження культурної спадщини в умовах сучасної урбанізації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2018. № 898. С. 110–118.
51. Козловський Є. В., Крупа І. П. Національна культурна спадщина регіону як чинник розвитку культурно-пізнавального туризму. Географія та туризм. 2011. Вип. 14. С. 63-68. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_14_13
52. Коломия ВЕБ Портал. Історія Стародавньої Коломиї. Режим доступу: <https://kolomyia.org/history.htm>
53. Кондрат А. Звіт ЮНЕСКО: В Україні зазнали пошкоджень 274 об'єкти культурної спадщини. Свідомі. URL: <https://svidomi.in.ua/page/zvit-yunesko-v-ukraini-zaznaly-poshkodzhen-274-obiekty-kulturnoi-spadshchyny>.
54. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 220 с.
55. Круцик Р. Дем'янів Лаз: Геноцид Галичини. Жертвам комуністичного терору 1939–1941 рр. на Прикарпатті присвячено. Київ : Простір, 2009. 349 с.
56. Литвиненко М. Роль освітніх програм у залученні молоді до збереження культурної спадщини. Педагогічні науки. 2021. № 2. С. 88–95.
57. Лопата Д. Тенденції у розвитку культурно-пізнавального туризму на Івано-Франківщині. Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку туризму». Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. С. 54-56. – URL: https://tourlib.net/statti_ukr/lopata.htm
58. Лукомська З. В. «Місто Івано-Франківськ – історія та сучасність». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2004, № 505, с. 197-201.
59. Лукомська З. В. Містобудівна спадщина Івано-Франківської області XVII–XVIII ст. Архітектурний вісник КНУБА, 2017, Вип. 13, с. 230–247.

60. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. К.: Альтерпрес, 2002. 402 с.
61. Мальська М., Паньків Н. Туристичні ресурси України. Київ: Знання, 2012. 454 с.
62. Малярчук О., Ященко О., Палагнюк М. Нові тенденції у містобудуванні західного регіону України у другій половині ХХ ст.: на прикладі Івано-Франківська. Архітектура. 2025. № 71. С. 94-112.
63. Мицан М. Своя історія : з історії міста Станиславова. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 75 с.
64. Міністерство культури та інформаційної політики України. Державний реєстр нерухомих пам'яток України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mkip.gov.ua>
65. Міністерство культури та інформаційної політики України. Звіт про стан збереження культурної спадщини в Україні. URL: <https://mkip.gov.ua>
66. Міністерство культури та інформаційної політики України. Олександр Ткаченко про державно-приватне партнерство в Україні. 2021. URL: <https://mkip.gov.ua>
67. Міністерство культури та інформаційної політики України. Публічно-приватне партнерство як основа розвитку культурних просторів. 2022. URL: <https://mkip.gov.ua>
68. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. «Проект «Restoring Ukraine Together» презентував звіт про фінансування культури з місцевих бюджетів у 2022 році». Режим доступу: <https://mcsc.gov.ua/news/proyekt-restoring-ukraine-together-prezentuvav-zvit-pro-finansuvannya-kultury-z-miscevyh-byudzhativ-u-2022-roczii/>
69. Міщенко, М. В. Державно-приватне партнерство у сфері охорони пам'яток культури: сучасні тенденції та перспективи. Культурологічний альманах, 2022, № 4, С. 55–62.
70. Молочко В. «Проблеми післявоєнної відбудови культурної спадщини України». Просторовий розвиток, 2024. DOI: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.9.65-73>

71. Монолатій І. (ред.). Моє місто. З історії Івано-Франківська. Хрестоматія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. 690 с.
72. Монолатій І. С. «Метрика міста Коломиї» XVIII століття – найдавніша зі збережених метричних книг українських греко-католицьких церков Коломиї. Архіви України. 2024. № 3 (340). С. 33–59.
73. Монолатій І. Творення Коломиї. Вид-во «Discursus», 2023. 214 с.
74. Монолатій І. Хрестоматія з історії Коломиї. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2016. 671 с.
75. Музей писанкового розпису. Офіційний сайт. Режим доступу: <https://pysanka.museum>
76. Нарожна О. В. Стандарти ЮНЕСКО як інструмент розслідування руйнувань пам'яток Одеси. Матеріали 79-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ЕПФ, Одеса, 27-29 листоп. 2024 р. Одеса: Олді+, 2024. с. 72-74.
77. Національний заповідник «Давній Галич». Програми та проекти. URL: <https://galych.org.ua/projects>
78. Національний інститут стратегічних досліджень. Охорона культурної спадщини в Україні: виклики післявоєнного періоду. Режим доступу: <https://niss.gov.ua>
79. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського. Режим доступу: <https://hutsul.museum>
80. Освіта.UA. Культура міста Коломиї у минулі віки та сьогодення. 2025. Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11609/>
81. Офіційний сайт міста Івано-Франківська. Історія Івано-Франківська (до 1962 – Станиславів). Режим доступу: <https://www.mvk.if.ua/history/114>
82. Пам'ятки архітектури національного значення Івано-Франківської області. – Landmarks.in.ua, 2024. Режим доступу: <https://landmarks.in.ua/en/register-of-heritage-places/heritage-places-iv-frank-oblast>

83. Паньків Н. Є. Туристичні ресурси Івано-Франківської області – як складова історико-культурної спадщини території. Грааль науки. 2022. № 14-15. С. 709–714.
84. Паньків Н. Я. Природоресурсний потенціал розвитку екологічного туризму Івано-Франківської області. TourLib. 2024. С. 85-92. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/pankiv.htm
85. Папа І. «Наукова спадщина Леонтія Войтовича: Огляд студій з історії Галича». Галич. Збірник наукових праць, 2023. С. 318-356.
86. Петегірич В. Городниця над Дністром — невідоме місто княжої доби в Галицькій землі. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 2019. № 23. С. 110–120.
87. Поливач К.А. Historical and cultural framework of Ukraine: methodological approaches to its identification and research. Ukrainian Geographical Journal. 2019. №2. С. 32–40.
88. Про затвердження Методики грошової оцінки пам'яток : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2002 № 1447. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1447-2002-%D0%BF#Text>
89. Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення державної експертизи культурних цінностей: Наказ Міністерства культури України 15.11.2019 № 877. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0877734-19#Text>
90. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
91. Процак Р. Літопис Івано-Франківська (Станіслава). Історична хроніка міста з 1662 року. Івано-Франківськ : [б. в.], 1998. 690 с.
92. Пузько, М. М. Державно-приватне партнерство у сфері культури та креативних індустрій України. Київ: КНЕУ, 2024. 212 с.
93. Рахункова палата України. Звіт Рахункової палати за 2023 рік. Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2023/ZVIT_RP_2023.pdf

94. Сербін А., Поліщук Л. Комплекс Палацу Потоцьких в Івано-Франківську: дослідження архітектурних фрагментів споруди при північному мурі. Фортифікації. 2022. Вип. 17. С. 56–71.
95. Січинський, В. Дзвіниці і церкви Галицької України XVI–XIX ст. Збірки національного музею у Львові. Львів: НМ у Львові, 1925, 30.
96. Смаль Ігор. Географія туризму: [навч. пос.]. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 576 с.
97. Сологуб Ю. І., Ващенко А. О. Туристично-рекреаційний потенціал гірських територій Івано-Франківської області. Молодий вчений. 2017. № 10. С. 168–170. – URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/43058>
98. Стасюк А. «Богослужбові книги XVII–XX ст.: 3 колекції Національного заповідника «Давній Галич»». Галичина, 2020, № 33. С. 60–71.
99. Томенчук Б. Галич і Мала Галицька земля XII–XIII ст.: Історична топографія городищ. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2016. 596 с.
100. Томенчук Б. П. Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття. Матеріали досліджень 1976–2006 рр. Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2008. 696 с.
101. Томенчук Б. Фортифікація Давнього Галича: археологічна реконструкція. Науковий журнал Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. 2023. № 1. С. 85–95.
102. Туристична асоціація Івано-Франківської області. Проєкт “Nature/Culture Stations Network”. URL: <https://huskroua-cbc.eu/projects/project-idea-database/tourist-association-of-ivano-frankivsk-region>
103. Туристична довідка «Коломийська ратуша». Kolomyia City Tourism Portal. Режим доступу: <https://tourism.kolrada.gov.ua/listing-item/patysha>
104. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua>
105. Український культурний фонд. Програми підтримки культурної спадщини. URL: https://ucf.in.ua/m_programs

106. Хіміч М. І. Оцінка сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області. *Landscape Science*, 2023, № 3(1), с. 87–101. <https://vspu.net/landscapescience/index.php/journal/article/view/30>
107. Хіміч М. І. Суспільно-географічні передумови формування сакральної сфери Івано-Франківської області. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Географічні науки”*, 2023, № 18(4), с. 87–101. <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/346>
108. Чальцева, О. М., Лобода, Д. О. Державно-приватне партнерство як перспективний механізм відновлення України. *Економіка та держава*, 2023, № 6, С. 12–17.
109. Черкес Б. С., Дячок О. М. Історія формування та розвитку архітектури монастирських комплексів Галицького Поділля. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: Архітектура. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. Том 1. № 1. С. 61–67.
110. Шпильчак, Володимир. Станіславів - Івано-Франківськ: місто давнє і сучасне. В. Шпильчак, З. Соколовський, М. Головатий; фотограф І. Шутурма. Львів: Світ, 2011. 296 с.: іл. (Історичні місця України)
111. Шпільчак В. А., Ярема Л. М. Творчість архітекторів І. Боднарука, І. Гриніва, В. Лукомського в контексті розвитку архітектури Івано-Франківська. *Науково-інформаційний вісник*. 2010. № 1. С. 162-173.
112. Юхновська Ю.О. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу України та регіонів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. No 54 Том 30 (69). No 4. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_4/30_69_4_2/11.pdf
113. Язіна, В., Дзюба, В., & Мирний, Д. (2024). інтегрована комплексна модель оцінки туристичного потенціалу України: сутність та специфіка. *Економіка та суспільство*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-194>